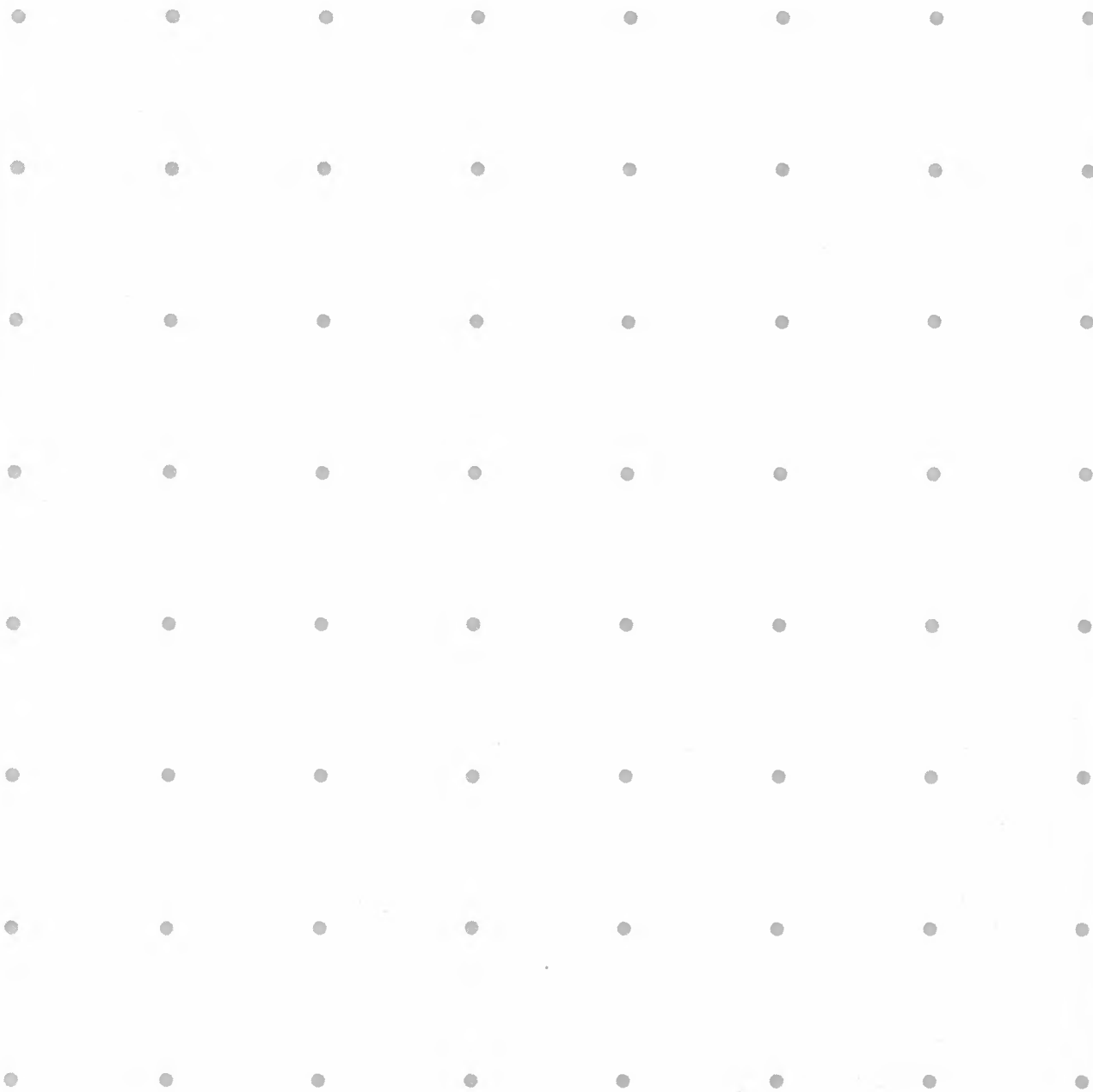

**Provincie
Limburg**

VERSLAG VAN DE
WERKCONFERENTIE
CULTUUREDUCTIE
IN HET ZUIDEN

3 NOVEMBER 1995

De conferentie is financieel mogelijk gemaakt door de provincie Limburg en het Ministerie van OCenW.

Redactie: mw. drs. J.A. Verstegen

Vormgeving en drukwerk: Centrale Afdeling Interne Zaken, Provincie Limburg

Maastricht, januari 1996.

*Provincie Limburg,
Postbus 5700
6202 MA Maastricht*

BOEKMAN*stichting*

Studiecentrum voor kunst, cultuur en beleid

Herengracht 415
1017 BP Amsterdam
telefoon bibliotheek 020-624 37 39

De uitleentermijn bedraagt 4 weken. Mits tijdig aangevraagd is verlenging met 4 weken mogelijk, tenzij de publikatie inmiddels is gereserveerd.

De uitleentermijn is verstreken op:

10 OKT. 1996

: 37.036: 374.036: 353: (497.91): (452.93): (497.94): (063): = 10,

Boekmanstichting - Bibliotheek
Herengracht 415
1017 BP Amsterdam
Tel. 6243739

96-267

VERSLAG VAN DE
WERKCONFERENTIE
CULTUUREDUCATIE
IN HET ZUIDEN

3 NOVEMBER 1995

Ministerie van Onderwijs,
Cultuur en Wetenschappen

Inhoudsopgave:

	<i>blz.</i>
<i>Verantwoording</i>	2
<i>M.J.A. Eurlings</i> Inleiding op de werkconferentie	3
<i>H.S.A. Born, G.G.C. op het Veld en J. de Jong</i> Presentatie onderzoeksresultaten cultuureducatie	6
<i>J. Welling</i> Strategische keuzes bij de inrichting van de steunfunctie in de provincie Noord-Brabant	22
<i>A. Gijzels</i> Een kunstconfrontatieproject in Limburg	26
<i>F. Vogelzang</i> Het particulier initiatief en cultuureducatie	31
<i>H. Schoonenberg</i> Kunstenaars en kunsteducatie	35
<i>G.L.C.M. de Kok</i> Cultuureducatie in Zeeland. Een nieuwe uitdaging	41
Verslag discussie	46
Aanmeldingen / deelnemers	55

Verantwoording

De werkconferentie Cultuureducatie had ten doel het ontwikkelen van een breder kader voor samenwerking op het gebied van cultuureducatie. Daarbij was de verwachting, dat aan de hand van praktijkvoorbeelden handreikingen gegeven konden worden voor nieuwe impulsen voor het beleid van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen, de provincies, de gemeenten en instellingen op het gebied van onderwijs en cultuur.

De conferentie is georganiseerd door de Provincie Limburg, in samenwerking met het Ministerie van OCenW, de gemeente Eindhoven, de Stichting Symbiose, Kunst en Cultuur Limburg en de Faculteit der Cultuurwetenschappen van de Rijksuniversiteit Limburg. Verder zijn bijdragen geleverd door de provincies Noord-Brabant en Zeeland en de gemeenten Maastricht, Den Bosch, Breda, Tilburg en Middelburg.

De voorbereidingswerkgroep bestond uit de heren W. Bloemberg, A. Hofstee, L. Benders en mevrouw J.A. Verstegen, met medewerking van mevrouw M. Suijlen en P. Fransman (Stichting Symbiose).

De heer C.J.J.S. Majoor, burgemeester van de gemeente Meerssen, trad op als dagvoorzitter.

Het artikel van S. Born, G. op het Veld en J. de Jong is voor deze publikatie geschreven. De overige lezingen zijn integraal opgenomen, gevolgd door een verslag van de discussie.

Inleiding op de werkconferentie

Wat hebben Donald Duck, Connie Palmen, Alice in Wonderland, een Big Mac, Nikes met air, een Game Boy, Wolfgang Amadeus Mozart, Samson en Gert, Candy Dulfer, housen, "shit" zeggen, een petje dragen met de klep opzij, je moeder bij haar voornaam noemen, een rugzak "achterlijk" vinden, een draagbare telefoon aan de kerstman vragen, "doei" zeggen, Free Willy II, dinosaurussen, fietsen zonder richting aan te geven, Goede Tijden Slechte Tijden, dialect praten, "doe niet zo blij" tegen je vader zeggen als hij enthousiast is in aanwezigheid van andere mensen, spaghetti met "rode saus" en de Nobelprijs voor Vrede met elkaar gemeen?

Het antwoord luidt: ze kunnen vandaag de dag allemaal onderdeel uitmaken van de cultuur van jongeren.

Met die constatering maak ik het er niet eenvoudiger op. Aan de orde is nu immers "cultuureducatie" en het aanbrengen van een relatie tussen die educatie en de zojuist door mij geschetste cultuur is, vooral door zijn uitgestrektheid, voorwaar geen eenvoudige opgave. Moeten we cultuur dan misschien meer zien in de engere, kunstzinnige betekenis van het woord?

Alvorens daarop nader in te gaan, wil ik u echter eerst van harte welkom heten in ons gouvernement aan de Maas. Het verheugt de provincie Limburg bijzonder dat wij u hier vanmiddag in zo grote getale mogen begroeten in ons bestuurlijke hart: de Statenzaal. Met uitzicht op de Sint-Pietersberg, die eigenlijk geen berg is, maar het begin van een plateau aan de rand van een miljoenen jaren geleden door een Krijtzee gevormd dal. En zo is er meer dat niet is wat het lijkt te zijn. Maar daarover zo meteen meer.

In een Krijtzee horen dinosaurusachtige wezens thuis. In Maastricht was dat, miljoenen jaren geleden, de Mosasaurus. Ofschoon Maastrichtenaren een bijzonder groot historisch besef hebben, hebben ze jarenlang niet geweten dat hier zo'n beest heeft rond gezwoemen.

Pas in de achttiende eeuw werd in de Sint-Pietersberg het skelet ontdekt van die Mosasaurus, een wezen dat het best omschreven kan worden als een kruising tussen een vis, een roofvogel en het Monster van Loch Ness. Die Mosasaurus had trouwens een pantser en een ruggegraat. Wat mij overigens ook de beste combinatie lijkt in de omstandigheden die hier toen heersten. Ik kom daar zo meteen op terug.

De Fransen, die aan het eind van de achttiende eeuw op de Sint-Pietersberg hier tegenover arriveerden met de bedoeling om Maastricht in te nemen, deden dat ook eerst, maar vonden vervolgens op hun tochten door de stad al snel het skelet van die Mosasaurus. Het moet hun bijzonder hebben aangesproken, want het werd meteen geconfisqueerd en met "grande vitesse" overgebracht naar Parijs. Daar maakt het - inmiddels al weer zo'n twee honderd jaar - onderdeel uit van de Franse cultuur.

Zoals ijstijden komen en gaan, zo doen de Maastrichtenaren - maar dan met wat kortere tijdsbestekken - van tijd tot tijd een beroep op de Fransen om hun skelet terug te geven. Tot nu toe werd dat steeds geweigerd. Zij het bijzonder beleefd.

Voor de bevolking van Maastricht lijkt dat overigens weinig uit te maken. In het Natuurhistorisch Museum hangt een natuurgetrouw afgietsel van het originele skelet. En omdat de meeste mensen in musea nooit de bordjes lezen, denken de meeste Maastrichtenaren dat ze hier een echte Mosasaurus hebben.

Met cultuur, dames en heren, is het ongeveer hetzelfde gesteld.

Er zijn immers slechts weinig mensen die bij zichzelf een tekort aan cultuur constateren. De meesten zijn er, als ze er al over nadenken, zelfs van overtuigd dat wat zij als "hun cultuur" beschouwen compleet en echt is. Dat er "Fransen" zijn die meer cultuur hebben, komt niet eens bij hen op.

De vraag die ik wil opwerpen is of die mensen er verkeerdt aan doen zo te denken. Ik denk het, eerlijk gezegd, niet.

Met uitzondering van een kleine kring, die steeds op zoek is naar "nieuwe grenzen" in de cultuur - maar in wezen geen cultuur zoekt, maar mogelijkheden om zich in tijden van nivellering van de rest van de mensheid te onderscheiden - ervaren de meeste mensen geen "culturele gebreken" bij zichzelf.

Het was, alweer een Fransman, de socioloog Bourdieu, die stelde dat cultuurconsumptie in tijden van nivellering het middel bij uitstek is voor sociale distinctie.

De vraag die dan vervolgens opkomt, is de vraag of cultuureducatie en -confrontatie dan in wezen niet veel meer dan veredelde Sterreclame zijn, namelijk mensen het gevoel aanpraten dat ze iets wezenlijks in hun bestaan missen, terwijl dat niet zo is?

In een artikel in het NRC/Handelsblad van 13 oktober jl. stelt Pim van Klink, directeur Kunst en Cultuur van de gemeente Groningen, dat naast het reguliere, gemonitorde kunst- en cultuurexcursie een heel ander circuit bestaat dat veel minder duidelijk zichtbaar is en niet overeenkomt met het profiel van de kunstminnaar. Het publiek in dat circuit wordt niet gekenmerkt door een sterke ondervertegenwoordiging van jongeren, lager opgeleiden, allochtonen enzovoorts. Met andere woorden: er bestaat al een cultuurexcursie voor brede lagen van de bevolking als je je cultuurexcursie maar anders, breder dus, tegemoet treedt.

Van Klink vindt het voornemen van Staatssecretaris Nuis om zijn cultuurexcursie te baseren, niet op een afwerend pantser, maar op de ruggegraat, dat wil zeggen: op de gedachte dat met rechte rug en innerlijke zekerheid een open, constructieve dialoog wordt aangegaan met de samenleving, een bijzonder mooie gedachte.

Hij vraagt zich echter wel af met welk instrumentarium je vervolgens de werkelijkheid moet betreden. Ook de Mosasaurus had immers, behalve zijn ruggegraat en zijn pantser, ook nog zijn tanden nodig om te kunnen overleven.

En nochtans is het dier uitgestorven. Maar dat had andere oorzaken.

Van Klink stelt dat het beleidsinstrumentarium om de voornemens van Staatssecretaris Nuis te verwezenlijken gecreëerd kan worden door enerzijds een ruimer cultuurexcursie en anderzijds het aan de dag leggen van een andere attitude van bestuurders en beleidsmakers.

Ik ben het daarmee eens. Ik denk dat wij, in ons cultuurexcursie en beleid ten aanzien van cultuureducatie, veel meer moeten aansluiten bij het cultuurexcursie dat spreekt uit het rijtje waarmee ik mijn betoeg ben begonnen. Niet aan de top, op elitair niveau, maar aan de basis beginnen dus.

Cultuur aldus benaderd, is ook veel beter in staat om, Van Klink wijst daar ook op, strategische allianties aan te gaan met welzijn, onderwijs, sociale zaken, werkgelegenheid en - last but not least - economie. Cultuur op deze wijze opgevat, staat daadwerkelijk aan de basis van onze samenleving en de belangrijke ontwikkelingen daarin.

Ik mis een dergelijke benadering nog veel te vaak in het cultuurbeleid dat in ons land wordt vorm gegeven en uitgevoerd. Vaak bestaat een sterke neiging tot overwaardering van het nieuwe, het bijzondere en dus: het elitaire. Een overwaardering, die absoluut geen recht doet aan "de cultuur" van de meeste mensen in Nederland.

Hebben cultuureducatie en -confrontatie in die brede benadering dan nog wel een taak? Natuurlijk wel.

De Fransen, dames en heren, hebben volgens mij in eigen land nooit een levende Mosasaurus gehad. Toch wekken ze nu al zo'n twee honderd jaar met veel vreugde die indruk. En dat is veel langer dan Maastrichtenaren ooit hebben beseft dat zo'n dier in deze contreien daadwerkelijk heeft geleefd.

De confrontatie met dit voor hen volstrekt onbekende fenomeen deed bij de Fransen iets ontstaan dat er van te voren niet was. Tartte hun verbeelding. Maakte hen meer eigen met wat de wereld te bieden had. Tilde hen boven de beperkingen van de realiteit uit. En stelde hen in staat de tegenslag van het ontbreken van een Mosasaurus in hun eigen contreien beter te verwerken.

Ik haal deze zinsneden, enigszins geparafraseerd, uit de inleiding van "Uitgangspunten voor Cultuurbeleid" van Staatssecretaris Nuis.

Daarmede wil ik in de eerste plaats relativëren. Relativëren in die zin dat ik van oordeel ben dat de effecten die ik net noemde niet uitsluitend door hoogstaande, elitaire kunst en cultuur kunnen worden bewerkstelligd.

In de tweede plaats wil ik daarmee aangeven dat ik van oordeel ben dat de legitimatie van cultuureducatie nadrukkelijk is gelegen in het nastreven van de effecten die de Staatssecretaris in zijn inleiding noemt, maar dat daarbij bedacht moet worden dat de effectiviteit daarvan in de regel omgekeerd evenredig is aan de mate van kunstzinnigheid in de elitaire betekenis van het woord.

Vanaf ons Gouvernement bekeken, lijkt de Sint-Pietersberg een berg. Dat het dat niet is, kan ik u het beste laten zien door u bij de hand te nemen, de Maas over te steken en samen die vermeende berg te beklimmen. Maar we beginnen wel hier op deze plek in het Maasdal. Dat is denk ik de essentie van effectieve cultuureducatie.

H.S.A Born

G.G.C. op het Veld

J.J. de Jong

Faculteit der Cultuurwetenschappen, Rijksuniversiteit Limburg

Jong geleerd, oud gedaan?

Cultuureducatie in het Zuiden: een onderzoek naar de mogelijkheden om de belangstelling voor kunst en cultuur bij jongeren te vergroten.

Cultuureducatie, opgevat als alles wat met vorming en scholing op het gebied van kunst en cultuur te maken heeft, met uitzondering van de kunstvakopleidingen, kent in Nederland een lange traditie (1). De nationale overheid heeft vooral na de Tweede Wereldoorlog vanuit verschillende motieven een actieve cultuurpolitiek gevoerd. Aanvankelijk werd die vooral ingegeven door de vrees dat de beschaving werd bedreigd door de kwalijke invloeden van de massacultuur (2). Kunst kon een heilzaam effect hebben op de morele ontwikkeling van de bevolking. Door intensieve overheidssteun - met name door uitbouw van het gesubsidieerde aanbod - hoopten politici en beleidsmakers de publieke belangstelling voor 'gerespecteerde' cultuur op langere termijn te vergroten. Deze verwachting is overigens maar ten dele werkelijkheid geworden: wel met betrekking tot musea en bibliotheken, maar niet bij de meeste podiumkunsten (3). In 1983 liet de toenmalige minister van WVC dan ook weten dat het toegankelijk maken van kunst 'voor brede lagen van de bevolking' een 'utopische wens' was gebleken (4).

Die wens was in de jaren zestig en zeventig overigens ook ingegeven door de gedachte dat meer participatie in kunst en cultuur het welzijn van de bevolking zou verhogen. Cultuurbeleid werd zo beschouwd tot onderdeel van het welzijnsbeleid. Deze beleidsterreinen kennen echter verschillende uitgangspunten. Bij welzijnsbeleid gaat het primair om de problemen en behoeften van de bevolking, terwijl het vertrekpunt voor het cultuurbeleid ligt bij "de voorwaarden voor het aanbod en/of de verspreiding van bepaalde vormen van informatie en expressie" (5). Om de cultuurparticipatie te kunnen vergroten werd en wordt het noodzakelijk geacht om ruim aandacht te besteden aan amateurkunst en aan kunst- en cultuureducatie. Kunst- en cultuureducatie golden in deze periode als voorwaarden voor succesvolle sociale cultuurspreiding.

Deels als reactie op het uitblijven van meetbare successen op dit terrein ging het cultuurbeleid zich in de eerste helft van de jaren tachtig meer en meer richten op kwaliteit en verscheidenheid. Wat artistieke kwaliteit was, werd daarbij overgelaten aan het oordeel van professionele kunst- en cultuurkenners. De wens tot artistieke verscheidenheid of pluriformiteit kwam onder andere voort uit de afbrokkelende culturele consensus. Achteraf bezien waren dit de jaren met de hoogste overheidsuitgaven aan kunsten en cultuur per inwoner (6). Vanaf de Notitie Cultuurbeleid (1985) echter ging de publieke belangstelling weer een belangrijkere rol spelen in het beleid. Financiële problemen dwongen de overheid om sterker dan voorheen stil te staan bij het gegeven dat het gesubsidieerde aanbod in de (professionele) kunstensector veel sterker groeide dan de publieke belangstelling daarvoor. Die nam vaak zelfs af.

De professionele instellingen moeten daarom proberen meer bezoekers te trekken. Te weinig bezoekers betekent namelijk onder andere te weinig (financieel) draagvlak. De hernieuwde aandacht voor cultuureducatie is dus mede verklaarbaar uit de noodzaak van professionele instellingen om meer publiek te trekken. Daarbij is de term educatie soms vervangen door communicatie en public relations. Dat er op zich echter een blijvende en

grote belangstelling voor kunst en cultuur bestaat - ook bij jongeren - bewijzen onderzoeksgegevens met betrekking tot actieve cultuurparticipatie (7). Het aantal Nederlanders dat een vorm van amateurkunst beoefent, bedraagt al vele jaren circa 6 miljoen. De deelname aan amateurkunst is bovendien het hoogst bij zes- tot zestienjarigen. Onderzoek heeft verder aangetoond dat de geringe stijging van de receptieve cultuurparticipatie (kijken en luisteren) in de vorm van museum- of theaterbezoek wordt gecompenseerd door een sterke stijging van de elektronische vormen van participatie (8).

Het probleem dat cultuureducatie momenteel lijkt te moeten oplossen, is dus tweeledig. Ten eerste dient cultuureducatie in het algemeen de afstand tussen de amateur- en de professionele sector te verkleinen, opdat meer beoefenaars van amateurkunst de professionele instellingen zullen bezoeken. Ten tweede zou cultuureducatie gericht op de categorie jeugd de vele jongeren moeten proberen te bereiken die in het geheel niet deelnemen aan 'gerespecteerde' cultuur in wat voor vorm dan ook. Het betreft hier dus een deels nieuwe en deels ook oude problematiek. Cultuureducatie is zoals gezegd ook niet nieuw. De context van een en ander alsmede de motieven, verwachtingen, middelen en mogelijkheden met betrekking tot cultuureducatie zijn echter wel verschillend van die in het verleden. In onderstaand onderzoeksverslag zal worden aangegeven wat culturele instellingen in de drie zuidelijke provincies anno 1995 vinden van cultuureducatie, hoe zij hier tegenover staan, wat ze ervan verwachten en wat zij zelf doen aan cultuureducatie gericht op jongeren. Met name de knelpunten en successen zullen daarbij aandacht krijgen. Nogmaals, het betreft hier in eerste instantie knelpunten en successen zoals gedefinieerd door de culturele instellingen zelf. Aanvullend onderzoek onder (schoolgaande) jongeren zou nuttig zijn geweest, maar moest noodgedwongen achterwege blijven. Publicaties van onder andere het SCP hebben gelukkig deels in dit hiaat kunnen voorzien.

Het onderzoek is voortgekomen uit een verzoek van de provincie Limburg aan de Faculteit der Cultuurwetenschappen van de Rijksuniversiteit Limburg. Gevraagd werd om ten behoeve van een werkconferentie over cultuureducatie te onderzoeken wat er op dit terrein vanuit de culturele instellingen in de provincies Zeeland, Noord-Brabant en Limburg wordt gedaan. Daarbij is gekozen voor een beperking tot cultuureducatie met het oog op jongeren en binnen musea, schouwburgen en de instellingen in de sector cultureel erfgoed.

Het onderzoek bestaat uit een kwantitatief en kwalitatief gedeelte. Het meer kwantitatieve gedeelte betreft een inventarisatie van aantallen instellingen, aantallen (jeugdige) bezoekers (wel of niet in georganiseerd verband), toe- of afname van aantallen (jeugdige) bezoekers en het al dan niet zich bewust richten op jongeren. Deze kwantitatieve gegevens zijn voornamelijk uit vragenlijsten naar voren gekomen; de kwalitatieve informatie is vooral afkomstig uit een aantal diepte-interviews. De selectie voor de diepte-interviews heeft plaatsgevonden op basis van de geretourneerde vragenlijsten. Met name instellingen die een uitgesproken negatief of uitzonderlijk positief geluid lieten horen, zijn geselecteerd (9). Er zijn in totaal 27 diepte-interviews gehouden, verspreid over de provincies Limburg, Noord-Brabant en Zeeland.

Bij de inventarisatie van de verschillende instellingen is naar volledigheid gestreefd. Vervolgens heeft een zekere selectie plaatsgevonden. Daarbij is gestreefd naar geografische spreiding en representativiteit, dit laatste wil zeggen dat de grotere instellingen niet buiten het onderzoek zouden vallen en dat tevens een voldoende aantal kleinere instellingen aan het onderzoek zouden kunnen deelnemen. Er zijn in totaal 160 enquêtes verstuurd naar de verschillende geselecteerde instellingen in de drie provincies. In Limburg, Zeeland

en Noord-Brabant zijn respectievelijk 52, 53 en 55 instellingen aangeschreven (bijlage I). Bijlage II toont de vragenlijsten. Van de 160 aangeschreven instellingen hebben 79 instellingen gereageerd (48,5 %). Tevens is nog een elftal telefonische en/of schriftelijke reacties ontvangen van instellingen die de vragenlijsten om diverse redenen niet hebben kunnen invullen of retourneren. Aangezien de respons vanuit de sector cultureel erfgoed in de drie provincies dermate klein bleek te zijn, en gezien het feit dat veel cultureel erfgoed ondergebracht bleek te worden bij of in musea, is deze categorie samengevoegd met de musea. Zoals bijlage I laat zien, zijn in Limburg 35 instellingen uit de sector musea/cultureel erfgoed aangeschreven, waarvan 24 hebben gereageerd (69%). In Zeeland zijn 33 instellingen uit deze sector aangeschreven waarvan 13 reageerden (40%). In Noord-Brabant waren deze getallen respectievelijk 37 en 16 (43 %).

Het aantal aangeschreven theaters en schouwburgen in Limburg, Zeeland en Noord-Brabant bedroeg respectievelijk 17, 18 en 20. In Limburg hebben 10 instellingen gereageerd (59%), in Zeeland 4 (22%) en in Noord-Brabant 13 (65 %).

In het museumwezen bestaat ongeveer een vierde van de bezoekers uit jongeren tot 18 jaar. In schouwburgen en theaters vormen jongeren iets meer dan een vijfde van het totaal aantal bezoekers. Het indelen van de bezoekersgroep jongeren in jeugd tot 12 jaar en jeugd van 12 tot en met 18 jaar leverde het volgende resultaat op: iets minder dan twee derde van de jeugdige bezoekers in musea, bestaat uit jongeren tot 12 jaar. Het aandeel van jongeren van 12 tot en met 18 jaar bedraagt dus iets meer dan een derde van het totaal aantal jeugdige bezoekers. De jeugd tot 12 jaar die schouwburgen en/of theaters bezoekt, vormt daarbij meer dan twee derde van het totaal aantal jeugdige bezoekers. Minder dan een derde van alle jeugdige bezoekers zijn tussen 12 en 18 jaar oud (bijlage III). 15 van de 79 instellingen kunnen het aandeel jeugdigen overigens niet aangeven. Uit de antwoorden op de vraag of het bezoekersaandeel van jongeren de laatste vijf jaar gestegen of gedaald is, blijkt dat er zowel in de museum- als in de schouwburgsector een lichte stijging van het aandeel jeugdigen is te constateren. Bij de grote culturele instellingen (musea en schouwburgen/theaters) valt er zelfs een duidelijke stijging van het aantal jeugdige bezoekers te constateren. Dit is van wezenlijk belang aangezien de grote instellingen samen meer bezoekers trekken dan alle andere geënquêteerden samen.

Om een indicatie te kunnen geven van het belang van met name scholen op het terrein van cultuureducatie binnen culturele instellingen, is de volgende vraag (5) gesteld: 'Kunt U aangeven hoeveel jongeren alleen of in georganiseerd verband komen' (bijlage IV). Onder het begrip zelfstandig bezoek moet worden gedacht aan een jongere die een instelling alleen of met zijn ouders of vrienden bezoekt. Bezoek in groepsverband betreft een georganiseerd bezoek vanuit bijvoorbeeld een school of een (jeugd)club. Het aandeel zelfstandige jeugdige bezoekers van musea bedraagt ongeveer een derde van het totaal aantal jonge bezoekers en is daarmee gelijk gebleven ten opzichte van voorgaande jaren. Binnen de schouwburgen en theaters bedraagt het aandeel zelfstandige jonge bezoekers meer dan twee derde. Er lijkt daarbij sprake van een lichte stijging ten opzichte van voorgaande jaren. Het aandeel jeugdigen dat musea in groepsverband bezoekt bedraagt circa twee derde, en uiteraard is ook dit aandeel gelijk gebleven ten opzichte van voorgaande jaren. De schouwburgen en theaters noemen een lichte daling van het aandeel jeugdigen dat de instellingen in groepsverband bezoekt. Iets meer dan een derde komt er in groepsverband. De vragen 8 en 6 naar respectievelijk de kennis bij instellingen over de doelgroep jeugd en het al dan niet hanteren van een gerichte strategie om jeugdigen te bereiken, leverden een opmerkelijk en veelzeggend resultaat op (bijlage V). Minder dan een derde van de instellingen heeft weleens een peiling onder de jeugd gehouden (over de mening die jon-

geren hebben over de instelling). Desalniettemin zegt iets meer dan twee derde van de ondervraagden dat ze een doelgerichte strategie hanteert om de genoemde categorie jeugd te bereiken. Ruim een derde van de ondervraagden hanteert dus een strategie die niet gebaseerd hoeft te zijn op de mening van de categorie jeugd. Men kan zich afvragen waarop de gehanteerde strategie dan wél gebaseerd is. Het leidt geen twijfel dat vele instellingen aan de doelgroep jeugd aandacht besteden, doch gezien het feit dat slechts een derde de mening van jongeren wel eens heeft gepeild, moet worden geconcludeerd dat men niet voldoende op de hoogte is van de wensen, eisen en interesses van de jeugd. Dit gegeven zien we tevens bevestigd in het aantal volledig ingevulde vragenlijsten. Slechts 38 van de 79 geretourneerde vragenlijsten zijn volledig ingevuld. Veel instellingen blijken geen of niet voldoende cijfers en gegevens te hebben over deze doelgroep. 'De computer beschikt niet over deze gegevens' was dan ook een veel 'gelezen' argument. Kennis van de doelgroep is echter van groot belang voor het welslagen van cultuureducatie binnen, door of samen met instellingen voor kunst en cultuur. Dan pas kan het aangeboden 'produkt' goed worden afgestemd op de vraag vanuit de te bereiken doelgroep. Een betere aansluiting bij de doelgroep lijkt immers hard nodig, gezien het geringe succes van de pogingen tot bevordering van receptieve cultuurparticipatie in het verleden.

De antwoorden op vraag 6 (past U een doelgerichte strategie toe, zo ja welke?) en vraag 7 (indien het aandeel jeugdige bezoekers is gedaald, waaraan zou dat volgens U kunnen liggen?) maakten het mogelijk om de voornaamste knelpunten en successen met betrekking tot cultuureducatie in kaart te brengen. Opnieuw zoals gezien door de ogen van de instellingen. Mogelijk ziet het onderwijs en de jeugd deze zaken anders. De beantwoording van vraag 7 gaf al enig inzicht in de succesvolle activiteiten van culturele instellingen. Door verschillende instellingen werden er ook aanbevelingen gedaan die cultuureducatie en -participatie succesvol kunnen maken. Naar aanleiding van de antwoorden op deze vraag en de gegevens verkregen uit de gesprekken, is er een aantal categorieën onderscheiden. Deze kunnen globaal beschreven worden als beleidsmatige en praktische successen. Eerst zullen evenwel de genoemde knelpunten worden geanalyseerd aan de hand van de drie termen doelgroeponderzoek, doelgroepwerving en doelgroepbegeleiding. Daarna komen de gesignaleerde, daadwerkelijke successen en aanbevelingen aan de orde. Voor een aantal problemen lijkt er in de culturele sector namelijk al een oplossing te zijn gevonden.

Knelpunten

Doelgroeponderzoek:

Uit de kwantitatieve analyse van vraag 6 en 8 en uit de gesprekken is gebleken dat de culturele instellingen vaak onvoldoende op de hoogte lijken te zijn van de wensen en (on)mogelijkheden van de doelgroep. Dit vormt ons inziens een van de belangrijkste knelpunten.

Op het gebied van doelgroeponderzoek werd al snel duidelijk dat cultuureducatie vaak een financieel probleem met zich meebrengt. Culturele instellingen zien het belang van cultuureducatie in, maar het blijkt lastig om precies in te schatten of na te gaan waar de behoefte van de doelgroep precies ligt. Met de vraagzijde - de (potentiële) bezoeker - heeft men hierover weinig direct contact. Uit de gesprekken is gebleken dat dit vooral wordt geweten aan een gebrek aan menskracht binnen de instelling. Hierbij moet worden vermeld dat een klein advertentiebudget het voor veel instellingen onmogelijk maakt de

doelgroep jeugd gericht(er) te benaderen. Uit de "succesverhalen", die later nog uitgebreid aan de orde komen, is echter gebleken dat het onderhouden van contacten met onder andere het onderwijs, de ontwikkeling van instrumenten om cultuureducatie en cultuurparticipatie te bevorderen, een stuk vergemakkelijken. Voor de kleinere en/of beginnende instellingen blijkt het echter moeilijk een netwerk van contacten op te bouwen. Deze contacten kunnen liggen bij het onderwijs maar ook bij andere culturele instellingen. Door samenwerking kan er een professioneel kader worden gevormd waardoor cultuureducatie goed tot ontwikkeling kan komen. Geen of ontoereikende overlegstructuren tussen bijvoorbeeld het onderwijs en de culturele instellingen staan een goede afstemming tussen vraag en aanbod in de weg.

Aangezien in dit onderzoek geen tijd en plaats was voor onderzoek naar de wensen, interesses en behoeften van de doelgroep jeugd (en van het onderwijs) met betrekking tot cultuur en culturele activiteiten, is een verwijzing naar rapporten van het Sociaal en Cultureel Planbureau hier op zijn plaats. Een veelgehoord probleem met betrekking tot het motiveren van de jeugd voor cultuur en cultuurparticipatie is de mogelijke desinteresse van de jeugd voor cultuur. Dit lijkt, zoals eerder reeds werd opgemerkt, echter genuanceerd te moeten worden. Uit recente rapporten van het SCP blijkt dat hoewel er sprake is van een langere leerweg en minder vrije tijd voor de jeugd, er wel tijd wordt vrijgemaakt voor andere bezigheden. Het bezoek aan bioscoop of filmhuis en popconcerten, vormt de twee meest populaire culturele activiteiten van de jeugd. Musea, en in mindere mate, toneelvoorstellingen worden ook nog door relatief grote aantallen jeugdigen bezocht. Het bezoeken van klassieke concerten, opera, ballet en (panto)mime is in alle leeftijdsgroepen van 6-19 jaar weinig populair (10). Meisjes blijken over het algemeen meer belangstelling voor cultuur te hebben dan jongens. Niet zonder belang voor de interesse van de jeugd voor cultuur, is verder het feit dat door de langere leerweg en latere intrede op de arbeidsmarkt jongeren overwegend contacten hebben met leeftijdsgenoten. Dit zet zich ook door op andere terreinen. Verder genieten jongeren op steeds vroegere leeftijd financiële vrijheid als gevolg van hun toegenomen inkomsten. Verschillende recreatieve sectoren hebben handig ingespeeld op deze ontwikkeling door het "creëren" van een afzonderlijk jongerensegment. De favoriete tijdsbesteding van jongeren is het gebruik van de elektronische media, met name de televisie. Hierbij is dan ook duidelijk sprake van een jeugdcultuur. Uit een onderzoek naar effect en bereik van De Kunstbende over de periode 1991-1995 blijkt volgens de jury-leden, dat in hetgeen de deelnemers presenteren de inspirerende invloed van de (massa) media en de vrije kunsten veel nadrukkelijker herkenbaar is dan die van de gesubsidieerde kunsten (11). De doelstelling van De Kunstbende werd in het rapport van het onderzoek dan ook als volgt verwoord:

"Het is de bedoeling dat het project, via uitnodigende wedstrijden, finales en festivals en door een brede mediaondersteuning aanwijsbare bevordering/verbreding van cultuurparticipatie onder jongeren bewerkstelligt." (12)

Wanneer men cultuurparticipatie en cultuureducatie voor de jeugd wil bevorderen lijkt het dus noodzakelijk om een betere aansluiting te zoeken bij de "jeugdcultuur". Wanneer men weet hoe men jongeren kan bereiken, lijkt de volgende stap positieve "beïnvloeding" te zijn. De activiteiten van De Kunstbende, gedocumenteerd en verspreid door de elektronische media, zijn hiervan een goed voorbeeld.

Uit het onderzoek is verder gebleken dat wanneer er over cultuureducatie en cultuurparticipatie wordt gesproken, het onderwijs een belangrijke factor vormt. Hoewel in dit onderzoek slechts is gevraagd naar successen en knelpunten bij en in de ogen van de cultuur-aanbieders, werd er door hen wel een aantal problemen gesignaleerd die betrekking hadden op het onderwijsfactor. Uit recente onderzoeken uitgevoerd door het Kohstamm-instituut te Amsterdam, bleek dat het onderwijs onvoldoende afweet van kunst en cultuureducatie, maar ook dat de kunstsector onvoldoende afweet van het onderwijs (13). Dit is mede hierom ook aan de orde gekomen in het onderzoek betreffende cultuureducatie binnen de cultuursector en wel concreet met betrekking tot de volgende punten. Het aantal en aanbod van culturele instellingen is dermate groot dat het voor het onderwijs slecht te overzien is. Daarbij komt nog eens het gegeven dat leerkrachten op sommige terreinen van cultuureducatie onvoldoende kundig geacht worden om een "cultuurconfrontatie" goed te begeleiden wanneer dit niet gebeurt door de instelling zelf. Tevens mist de leerkracht de tijd (lestijden en roosters) om een bezoek te organiseren. Vaak maakt een bezoek aan een culturele instelling geen deel uit van de te behandelen lesstof. Het Kohnstamm-instituut heeft al opgemerkt dat binnen het onderwijs de kern-doelen van de kunstvakken gerealiseerd kunnen worden zonder een culturele instelling te bezoeken.

De organisatie van cultuureducatie en/of "cultuurconfrontatie" bleek voor de kant van het onderwijs moeilijk, waardoor een culturele instelling afhankelijk is van het initiatief van een individuele leerkracht. Deze docent vormt dus een belangrijke schakel, maar door de vele veranderingen binnen het onderwijs is het voor veel culturele instellingen moeilijk blijvende contacten te leggen.

Een factor die ook door De Kunstbende genoemd werd, is de invloed van het gezin op het cultureel bewustzijn van de jongeren.

"De meerderheid van de deelnemers was ook al voor de Kunstbende actief en komt uit een relatief actief en belangstellend gezin (14)"

Dat de sociaal-culturele achtergrond van jongeren een zeer belangrijke factor vormt bij de belangstelling en waardering voor cultuur, is ook door vele andere onderzoeken aangetoond.

Dit is een factor die merkwaardigerwijs vrijwel niet is genoemd door de geïnterviewden. Cultuureducatie vanuit de culturele instellingen lijkt zich voornamelijk te richten op het onderwijs en niet zozeer op de ouders.

Doelgroepwerving:

Een gegeven dat voorgaande meningen ondersteunt, is de vaak geringe respons van het onderwijs op de presentatie en uitvoering van educatieve programma's door de culturele instellingen. Hierdoor worden scholen vaak niet meer benaderd en worden alleen de "vaste klanten" op de hoogte gebracht van nieuwe activiteiten.

Uit de bovengenoemde knelpunten blijkt dat men misschien beter eerst kan kijken naar het belang dat het onderwijs hecht aan culturele vorming als geïntegreerd deel van de vorming door het onderwijs.

Doelgroepbegeleiding:

Niettegenstaande het feit dat in verschillende instellingen cultuureducatie goed uitvoerbaar is dankzij één of meerdere personen die zich daar volledig mee bezighouden, is dit voor veel instellingen niet mogelijk door gebrek aan menskracht. Educatieve taken vallen dan vaak toe aan een algemeen medewerker die zijn of haar tijd en energie moet verdelen.

Een ander probleem, dat bij een aantal culturele instellingen speelt, is dat de collectie niet geheel gepopulariseerd kan worden ten behoeve van cultuureducatie. Een bijkomend probleem is dat het "produkt" de individuele bezoeker, waarvan men voor een groot gedeelte afhankelijk is, niet aanspreekt. Ditzelfde lijkt te gelden voor de vertaling van een thema of onderwerp naar jongeren. Niet ieder thema leent zich namelijk evengoed voor een educatief project.

Begeleiding van het onderwijs:

Een succesvolle strategie om cultuureducatie in goede banen te leiden, is gelegen in de begeleiding van de leerkrachten en leerlingen middels een educatief pakket, bijvoorbeeld door het verstrekken van een "lesbrief". Leerkrachten zijn op bepaalde terreinen van cultuur soms niet kundig genoeg om de groep goed voor te bereiden en te begeleiden. Deze taak zouden de culturele instelling op zich zou kunnen nemen, maar wederom is dit financieel gezien niet haalbaar voor veel instellingen.

Successen

Doelgroeponderzoek:

Doelgroeponderzoek is voor met name de kleinere instellingen vaak niet mogelijk. Zeker een gericht onderzoek naar de wensen en interesses van de jeugd met betrekking tot de instelling is financieel vaak niet haalbaar. Een succesvol gebleken alternatief hiervoor is het direct evalueren van een bezoek door degene die (wellicht) de groep heeft begeleid. Hierdoor komen zowel de positief als ook de negatief gewaardeerde punten van de instelling aan het licht, waardoor de wensen en belangstelling van de doelgroep toch zichtbaar worden.

Bij doelgroeponderzoek zou, met betrekking tot het onderwijs, ook gekeken moeten worden naar de eisen die het onderwijs stelt. Culturele instellingen kunnen vaak in een goed educatief programma voorzien wanneer ze op de hoogte zijn van de lesprogramma's die binnen het onderwijs behandeld worden. Men kan dan soms vrij gemakkelijk de aan te bieden materie passend maken, zodat deze naadloos bij het onderwijsprogramma aansluit. Het werken met stagiaires of vrijwilligers kan het financiële probleem van de menskracht binnen de instelling al een heel eind oplossen. Tegelijkertijd blijken veel instellingen echter terughoudend te staan tegenover het werken met vrijwillige krachten.

Doelgroepwerving:

De activiteiten die door de aangeschreven culturele instellingen werden genoemd met betrekking tot doelgroepwerving bestonden vooral uit reclame-activiteiten. Dit betrof het verspreiden van bijvoorbeeld flyers, posters, persberichten enzovoorts. Het versturen van een seizoensmagazine aan doelgroepen (bijvoorbeeld scholen) maakt hiervan ook deel

uit. Het blijkt dat 'direct mailing' heel belangrijk wordt gevonden om de grootste respons te bereiken. Het persoonlijk aanschrijven heeft uiteraard een optimaal bereik wanneer het schrijven ook nog eens goed is afgesteld op de doelgroep. Dit laatste is echter voor veel culturele instellingen niet uitvoerbaar vanwege een gebrek aan menskracht en geld. Direct mailing kan zich tevens op een andere doelgroep richten, namelijk op de leerkrachten en op PABO's en lerarenopleidingen waar de toekomstige leerkrachten worden opgeleid. Het verstrekken van kortingen voor de jeugd in de vorm van CJP, Vakantiepas, scholierenabonnement, tientjespas en de jongeren-theater-kaart lijkt volgens veel geïnterviewden ook bevorderend te werken.

Doelgroepwerving kan naar de mening van sommige respondenten ook plaats vinden door een bepaalde activiteit of aanbieding te lanceren. Voor volwassenen is er bijvoorbeeld op sommige plaatsen sprake van kinderopvang bij koffie- en brunchconcerten. Voor de doelgroep jongeren wordt gedacht aan en geëxperimenteerd met matinee-jeugdvoorstellingen en fl. 50,- passen, voor 8 concerten. Het inhaken op actuele gebeurtenissen (zoals de intocht van St. Nicolaas) en de jeugdtheaterdagen zijn ook activiteiten die genoemd zijn. Een veelgehoorde aanbeveling is verder om via de media (tv) een reclame-campagne te lanceren die cultuurparticipatie in een voor de jeugd begrijpelijk en aantrekkelijk daglicht plaatst. Hierbij wordt ook gedacht aan samenwerking op het gebied van promotiedoeleinden.

Door de verschillende instellingen is tevens een aantal praktische successen en mogelijke successen genoemd waarbij de doelgroep jeugd en andere doelgroepen gemotiveerd zijn om de instelling te bezoeken. Om een bezoek aan een culturele instelling, die verder weg ligt, voor de doelgroep aantrekkelijk te maken, is een eet- of drinkvoorziening binnen de instelling een oplossing. Men kan dan een langere tijd doorbrengen binnen de instelling. Een andere optie die ook werkzaam bleek te zijn, was het plaatsen van een zogenaamde "leestafel" in de instelling. Hier kan de bezoeker documentatiemateriaal lezen en uitrusten. Zo kan er ter plekke kennis genomen worden van verschillende aspecten van cultuur.

Doelgroepbegeleiding:

De instellingen die de capaciteit bezitten om zich voldoende te richten naar de doelgroep, zijn in staat een goed afgestemd educatief programma aan te bieden. Wanneer er een educatief medewerker werkzaam is binnen de instelling, is het tevens mogelijk het educatieve project vanuit de instelling zelf geheel te begeleiden. Dit kan zowel een begeleiding van leerkrachten betekenen als van jongeren, al dan niet in groepsverband. Een aparte dienst binnen de instelling die zich optimaal kan bezighouden met doelgroeponderzoek, doelgroepwerving en doelgroepbegeleiding zorgt voor een meer effectieve werking van cultuureducatie. Uiteraard blijft inhoudelijke kennis van het "produkt kunst of cultuur" onontbeerlijk bij cultuureducatie. Voor sommige instellingen die geen educatieve dienst hebben zou een educatieve medewerker op free-lance-basis een oplossing kunnen zijn. Op het gebied van samenwerking werden door de instellingen verschillende successen genoemd. Het aanbieden van gezamenlijke thema's in een bepaalde regio die bij de verschillende culturele instellingen terugkeren, door ieder op eigen wijze vorm gegeven, bleek zo'n succes. Er blijkt bovendien een duidelijke behoefte te bestaan aan een intermediaire instelling waaraan men slechts het programma zal hoeven te geven waaruit dan een succesvol educatief project kan voortvloeien. Een andere mogelijkheid die geopperd is en ook werkzaam blijkt te zijn in verschillende culturele instellingen, is het landelijk samenstellen van het lesmateriaal.

In die instellingen waar een educatief medewerker in dienst is afkomstig uit het onderwijs, blijkt diens kennis van onderwijs en scholieren bij te dragen aan een goede werking van cultuureducatie. Educatieve programma's blijken dan vaak beter opgesteld, uitgebreider, passender en makkelijker hanteerbaar te zijn voor verschillende leeftijdsgroepen.

Wanneer binnen de instelling iemand zich optimaal in kan zetten ten behoeve van cultuureducatie, kan met relatief weinig middelen veel bereikt worden.

Met betrekking tot de presentatie van kunst en cultuur en bevordering van cultuurparticipatie lijkt in de praktijk een aantal middelen en methoden dus goed te werken. Al genoemd is het feit dat cultuureducatie goed afgesteld moet zijn op de leeftijd van de doelgroep. Dit houdt onder andere in dat educatieve informatie overzichtelijker gepresenteerd dient te worden, waarbij ook vormgeving en aankleding een belangrijke rol spelen.

Voor de kleineren bijvoorbeeld het op ooghoogte plaatsen van informatieve teksten of gekleurde zaalkaarten voor verschillende leeftijdscategorieën, met daarop vragen.

Wanneer door de culturele instelling rondleidingen of speurtochten aangeboden worden, moeten deze op maat gemaakt worden willen ze hun doel bereiken. Algemeen bekend is het feit dat voor de jeugdige bezoekers het verlevendigen van de aangeboden materie bijdraagt aan de verbeelding. Ook het plaatsen van thema's of onderwerpen in een bredere context draagt hieraan bij. Door vergelijking van onbekende materie met bekende materie vinden "moeilijke" onderwerpen aansluiting bij de dagelijkse leefwereld van de doelgroep. Hierbij blijken tevens de "doe-opdrachten" de jeugd zeer te motiveren. Men is dan actiever betrokken bij het geheel, hetgeen wellicht ook bijdraagt aan een beter besef.

Want wat het bezoeken van een museum of theater 'doet' met betrekking tot de kennis van, en waardering voor kunst en cultuur bij jongeren, kortom wat de kwantitatieve en kwalitatieve effecten (op langere termijn) zijn, is nog nauwelijks serieus onderzocht. Een oplossing van andere aard om de doelgroep jeugd te trekken en cultuurparticipatie te bevorderen, is het verzorgen van kinderfeestjes, verkleedpartijen, spelletjes en "spannende" presentaties. Het inbouwen van externe prikkels helpt ook om het aandeel jeugd te vergroten; denk aan jeugd-vrienden-vereniging, museum-taxi, prijsvragen.

Bij het onderwerp doelgroepbegeleiding moet tevens apart aandacht worden besteed aan de begeleiding van het onderwijs. Deze sector behoeft andere middelen om cultuureducatie tot een succes te maken.

Ondanks het feit dat in het onderzoek geen directe aandacht is besteed aan het onderwijs, werd er door de culturele instellingen wel een aantal succesverhalen genoemd die betrekking hadden op deze sector.

Een goed contact met de scholen en de leerkrachten (contactdocenten) zorgt voor een steeds terugkomende actieve cultuurparticipatie vanuit het onderwijs. De culturele instelling kan dan een ondersteunende taak hebben naar het onderwijs toe. Wanneer men op de hoogte is van het lesprogramma en de eisen die het onderwijs stelt, kan er een goed educatief programma worden samengesteld dat aansluit bij de behandelde stof en bij de wensen en interesses van de leerlingen. Vaak blijkt het vanuit de culturele instelling nodig de leerkracht te voorzien van een totaalpakket. Met dit pakket kan de leerkracht het bezoek aan een culturele instelling voorbereiden samen met de leerlingen, zodat het een bezoek wordt. De educatieve programma's van culturele instellingen zouden op onderwijsbijeenkomsten gepresenteerd moeten worden waar plaats is voor inspraak en discussie, waardoor er een contact ontstaat met het onderwijs. Het blijkt namelijk steeds dat goed contact van de culturele instelling met het onderwijs een heel belangrijke factor is om tot een goede afstemming tussen vraag en aanbod te komen. Voor scholen die zich buiten de grote(re) steden of ver weg van culturele instellingen bevinden, brengt het ver-

voer naar de culturele instellingen vaak problemen met zich mee. Een oplossing die hiervoor geopperd werd, is het aanbieden van facilitaire ondersteuning aan het onderwijs (of andere geïnteresseerden) om de instelling gemakkelijker bereikbaar te maken (15).

Belangrijke conclusies en aanbevelingen

- * Het beter op elkaar afstemmen van vraag en aanbod is een voorwaarde om tot effectieve cultuureducatie te komen, zowel in kwalitatieve als kwantitatieve zin.
- * Gezien het veranderde vrije tijds- en bestedingspatroon van de jongeren is het noodzakelijk om aansluiting te zoeken bij hun belangstelling. Cultuur zou, binnen de specifieke jeugdcultuur, een positiever imago moeten krijgen. Onderzoek naar de wensen, behoeften en (on)mogelijkheden van jongeren en naar het effect van cultuureducatie (op langere termijn) is daarbij van essentieel belang.
- * Naast de rol van het onderwijs met betrekking tot cultuureducatie, dient ook de rol van de ouders nader onderzocht te worden.
- * In de praktijk blijkt dat voor het goed functioneren van cultuureducatie voldoende financiële middelen voorhanden moeten zijn.
- * Het onderwijs heeft behoefte aan facilitaire ondersteuning (vervoer, eetgelegenheid etc.) en aan betere, vollediger en meer op het lesprogramma afgestelde educatieve pakketten.
- * Meer dan voorheen zal bij cultuureducatie gebruik gemaakt moeten worden van de nieuwe, elektronische media.
- * In de culturele sector en dus met name bij de cultuuraanbieders lijkt er een behoefte te bestaan aan dienstverlenende, intermediaire instellingen. Dit betreft instellingen die een steunfunctie vervullen en waarvan reeds gebruik wordt gemaakt, maar ook instellingen die het geheel aan aanbieders en aanbiedingen overzien en wellicht een aantal praktische problemen kunnen oplossen voor zowel de aanbieder als de ontvanger.
- * Aangezien bij vele cultuuraanbieders het beleid omtrent cultuureducatie nog in de kinderschoenen staat, is het nu wellicht het moment om te zorgen dat ook zij een goede start kunnen maken door hun alle hulp ter beschikking te stellen.

BIJLAGE I:

Aantal aangeschreven instellingen per provincie; respons.

PROVINCIES	TOTAAL AANGESCHREVEN INSTELLINGEN	TOTAAL AANTAL AANGESCHREVEN MUSEA/CULT. ERFGOED	TOTAAL AANTAL REACTIES VAN MUSEA/CULT. ERFGOED	TOTAAL AANGESCHREVEN THEATERS/ SCHOUWBURGEN	TOTAAL AANTAL REACTIES VAN THEATERS/ SCHOUWBURGEN
LIMBURG	52	35	24 69 %	17	10 59 %
BRABANT	53	33	13 40 %	20	13 65 %
ZEELAND	55	37	16 43 %	18	4 22 %

BIJLAGE II

VRAGENLIJST:

1. Wat was het afgelopen jaar het bezoekersaantal van Uw instelling?
2. Kunt U aangeven welk percentage van de bezoekers bestaat uit jongeren tot circa achttien jaar?
3. Kunt U deze groep jongeren nader in leeftijdscategorieën indelen?
..... % tot 12 jaar, % tot 18 jaar.
4. Is het aandeel van jongeren onder de bezoekers de laatste 5 jaar gestegen of gedaald ?
- 5a. Kunt U aangeven hoeveel jongeren alleen of georganiseerd komen ?
..... % zelfstandig, % in groepsverband.
- 5b. Zijn deze aantallen/percentages gestegen ten opzichte van voorgaande jaren ?
Individueel bezoek is gedaald/ gestegen.
Georganiseerd bezoek is gedaald/ gestegen.
- 6a. Past U een doelgerichte strategie toe om de categorie jeugd te bereiken ?
Ja/ Nee
- 6b. Zo ja, welke strategie ?
- 6c. Zo nee, is dit een bewuste keuze ?
7. Indien het aantal jeugdige bezoekers is gedaald, waaraan zou dat volgens U kunnen liggen ?
- 8a. Heeft U in de afgelopen 5 jaar de belangstelling van jongeren over Uw instelling wel eens gepeild ?
Ja/Nee
- 8b. Zo ja, heeft U hierop Uw beleid afgestemd ? Kunt U aangeven in welke zin ?
9. Is het naar Uw mening wenselijk dat Uw instelling meer jongeren trekt, waarom en wat is hier voor nodig ?

Opmerkingen

BIJLAGE III:

Gemiddeld percentage jongeren tot 12 jaar en van 12 tot en met 18 jaar (van het totaal aantal jeugdige bezoekers per instelling).

MUSEA/CULTUREEL ERFGOED

	JEUGD TOT 12 JR.	JEUGD 12 - 18 JR.
LIMBURG	60 %	40 %
BRABANT	60 %	40 %
ZEELAND	64 %	36 %

SCHOUWBURGEN/THEATERS

	JEUGD TOT 12 JR.	JEUGD 12 - 18 JR.
LIMBURG	70 %	40 %
BRABANT	63 %	37 %
ZEELAND	80 %	20 %

BIJLAGE IV:

Percentage zelfstandige jeugdige bezoekers en percentage jeugdige bezoekers in groepsverband.

MUSEA/CULTUREEL ERFGOED

	ZELFSTANDIG BEZOEK	BEZOEK IN GROEPSVERBAND
LIMBURG	37 %	63 %
BRABANT	18 %	82 %
ZEELAND	40 %	60 %

SCHOUWBURGEN EN THEATERS

	ZELFSTANDIG BEZOEK	BEZOEK IN GROEPSVERBAND
LIMBURG	59 %	41 %
BRABANT	64 %	36 %
ZEELAND	70 %	30 %

BIJLAGE V:

Gemiddeld percentage (per sector) dat peilingen onder de jeugd houdt en gemiddeld percentage dat een strategie hanteert.

MUSEA/CULTUREEL ERFGOED

	PEILING GEHOUDEN	HANTEREN VAN STRATEGIE
LIMBURG	77 % PEILING 23 % GEEN PEILING	73 % STRATEGIE 27 % GEEN STRATEGIE
BRABANT	30 % PEILING 70 % GEEN PEILING	70 % STRATEGIE 30 % GEEN STRATEGIE
ZEELAND	50 % PEILING 50 % GEEN PEILING	50 % STRATEGIE 50 % GEEN STRATEGIE

SCHOUWBURGEN/THEATERS

	PEILING GEHOUDEN	HANTEREN VAN STRATEGIE
LIMBURG	43 % PEILING 57 % GEEN PEILING	90 % STRATEGIE 10 % GEEN STRATEGIE
BRABANT	27 % PEILING 73 % GEEN PEILING	84 % STRATEGIE 16 % GEEN STRATEGIE
ZEELAND	34 % PEILING 66 % GEEN PEILING	66 % STRATEGIE 34 % GEEN STRATEGIE

EINDNOTEN:

1. Nota Cultuurbeleid in Nederland. Nationaal rapport. Europees programma voor de evaluatie van nationaal cultuurbeleid, Ministerie van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur 1993, 74.
2. Ibidem, 46.
3. Ibidem, 196, 198.
4. Ibidem, 198.
5. Sociaal Cultureel Planbureau, Advies cultuurwetgeving. Cultuurbeleid in historisch, beleidsanalytisch en juridisch perspectief. Rijswijk, Sociaal Cultuur Planbureau 1986, 12.
6. Nota Cultuurbeleid, 64, 65.
7. Nota Cultuurbeleid, hfdst. IV en V.
8. Elektronische vormen van cultuurparticipatie zijn onder andere televisie, cd, video.
9. Te denken valt aan uitspraken als: "We vechten tegen de bierkaai", maar ook een opsomming van succesvolle activiteiten als speurtochten, verkleedpartijen enzovoorts.
10. Sociaal Cultureel Planbureau, rapportage jeugd 94, M. Becker, J.G.F. Merens, 78.
11. Onderzoek naar effect en bereik van De Kunstbende 1991-1995, hfdst. VII., 57
12. Ibidem, 59.
13. Kunsten en onderwijs op zoek naar elkaar. Jacob Oostwoud Wijdenes van het Kohnstamm, instituut in Kunst en Educatie nr 5. Jaargang 4.
14. Onderzoek naar effect en bereik van De Kunstbende 1991-1995, 56
15. Bijvoorbeeld het Raboproject, waarbij de Rabobank de reis naar de instelling verzorgt en financieel ondersteunt. Scholieren krijgen na het bezoek aan 4 culturele instellingen stempels voor elk bezoek. Een volle spaarkaart levert de jeugdige bezoeker een cd-bon op. Dit alles om jeugdbezoek aan culturele instellingen te bevorderen.

J.F.A.M. Welling,

directeur Brabants Instituut Steunfunctie Kunstzinnige Vorming (BISK)

Strategische keuzes bij de inrichting van de steunfunctie in Noord-Brabant

Was het wijsheid van de provincie Noord-Brabant om in 1987 een bezuiniging van 2/3 op het budget van de steunfunctie gepaard te doen gaan met een centralisatie zonder compromissen aan de oude structuur?

In ieder geval bleek het mogelijk om vanaf dit moment in een constructieve en open relatie tussen steunfunctie-instelling en provincie te investeren in de ontwikkeling van de dienstverlening, zonder dat een permanent defensieve strategie noodzakelijk was.

De door de politiek geformuleerde doelstelling: het bevorderen van de professionaliteit van leerkrachten met betrekking tot de verschillende terreinen van de kunstzinnige vorming, was een doelstelling geformuleerd in onderwijsaspecten. We bleven echter onderdeel uitmaken van de welzijnsplanning, terwijl naar aard van de organisatie de grootste verwantschap bestond met het beleidsterrein cultuur. Een situatie die op tal van plaatsen is blijven bestaan en een belemmering vormt voor een duidelijke profilering.

Aanvankelijk bracht het BISK dan ook een cursusaanbod uit voor individuele leerkrachten en schoolteams, en om het pleidooi te kunnen voeren dat kunstconfrontaties inherent zijn aan kunstzinnige vorming, een selectie voorstellingen, tentoonstellingen enz. zonder echter als bemiddelaar op te treden.

Tegelijkertijd was het een uitdaging de culturele profilering te versterken en op consequenties door te werken.

We formuleerden in tweede instantie onze doelstellingen op leerlingenniveau. Leerlingen moeten in het onderwijs geïntroduceerd worden in kunst en cultuur als aspect van wereldoriënterend onderwijs en wel zo dat zij zowel actief als receptief zicht krijgen op hun keuzemogelijkheden. Onderwijs waarbinnen leerlingen een kunsteducatief traject afleggen. Het uiteindelijke effect zal optreden in hun keuzegedrag op latere leeftijd.

De route via het onderwijs betekent natuurlijk wel dat uitgangspunten van het onderwijs gerespecteerd moeten worden en dat dus een structurele aanpak noodzakelijk is; onderwijs verloopt per definitie immers planmatig en de professionaliteit op dit terrein van de leerkrachten is daarbij een belangrijke conditie.

Aan onze aanpak ligt de visie ten grondslag dat individueel participerend gedrag wordt voorafgegaan door:

1. introductie, waarbij de initiatieven bij anderen liggen;
2. exploratie, waarbij ruimte wordt geboden aan onderzoeksdrang, de eerste stap naar keuzegedrag

Daarmee wordt positionering van de steunfunctie duidelijk. Ondersteuning in de introductiefase en overdracht en betrokkenheid bij de verdere exploratiefase. Binnen het onderwijs wordt de periode van basisonderwijs en basisvorming, ofwel tot en met de leeftijdscategorie van ca. 15 jaar, vooral ingericht ten behoeve van brede oriëntatie en introductie. Het BISK-beleid beperkt zich tot op heden dan ook tot deze categorie.

Doorschakelen naar de meer exploratieve fase maakt het wenselijk ook een antwoord te vinden op de 2e fase voortgezet onderwijs. Deze strategische keuzes zijn inmiddels gesanctioneerd.

Nu de praktijk

Ongeveer 5 jaar geleden zijn we het onderwijs gaan enquêteren op de stelling: het is de taak van het onderwijs leerlingen te introduceren in kunst en cultuur. Het leverde een volmondig ja op, gevolg door een maar, waarna een opsomming volgde van een aantal problemen die iedere marketeer herkent:

- Prijs: ontoereikend budget
- Plaats: accommodatieproblemen
- Produkt: welk produkt is geschikt om in de context van het onderwijs geplaatst te worden
- Prestatie: de schoolorde die aangepast moet worden, organisatorische en fiscale problemen
- Positionering: van een incidentele kunstconfrontatie, onderwijs te maken.

Ofwel als steunfunctie-instelling moet je een antwoord kunnen geven op deze bezwaren. De menustructuur biedt dit:

Toelichting op de menu-structuur

Inhoudelijk:

De menu-structuur biedt deelnemende scholen voor 4 jaar een raamplan waarbinnen alle leerlingen geïntroduceerd worden in 6 kunstvormen, te weten beeldende kunst, literaire kunst, audio-visuele kunst en dans, toneel en muziek als podiumkunsten. Daarbij is de confrontatie met professionele produkten een voorwaarde. Per kunstdiscipline geldt met uitzondering van beeldende kunst en literatuur een doelgroep van 2 leerjaren.

Belangrijkste voordeel daarbij is dat de aansluiting van het produkt bij de leeftijdscategorie optimaal is. Per activiteit wordt door het BISK onderwijskundige ondersteuning geboden in de vorm van:

- . lesbrieven
 - . multi-mediale pakketten
 - . workshops en/of korte cursussen
- en deze diensten worden gesubsidieerd aangeboden.

Door een vierjarige structuur aan te bieden, wordt leerlingen in een basisschoolperiode van 8 jaar de mogelijkheid geboden van iedere kunstvorm 2 voorbeelden te ontmoeten. Een vervolgreeks in het voortgezet onderwijs is een bijna noodzakelijke aanvulling. De op deze wijze in de structuur van het basisonderwijs verankerde kunsteducatie daagt het onderwijs uit ook orde op zaken te stellen met betrekking tot de uitbouw van de leerlijnen per discipline mede met het oog op de kerndoelen basisonderwijs. Het menu is te verrijken met na-schoolse introductievormen, uit te voeren door lokale instellingen (verlengde schooldagprojecten enz.). De steunfunctie kan daarop een zekere regie voeren.

Organisatorisch:

Op het gekozen model worden scholen binnen één gemeente geworven, die bereid zijn één activiteitenprogramma af te nemen en gezamenlijk te plannen. Daartoe wordt een werkgroep van deelnemende scholen in het leven geroepen met eigen taken en verantwoordelijkheden m.b.t.:

- . verzamelen van leerlingenaantallen
- . verzamelen van planningsgegevens
- . accommodatie en accommodatiebeheer
- . in-take t.b.v. ondersteuningsactiviteiten
- . informatievoorziening aan deelnemende scholen
- . en financiële afwerking.

Een dergelijke werkgroep (gemiddeld 10 à 12 scholen) wordt organisatorisch en inhoudelijk ondersteund door een regio-consulent (steunfunktionaris).

Alleen door een menu-structuur te koppelen aan deze vorm van cliëntenorganisatie is het mogelijk tegemoet te komen aan een aantal problemen zoals eerder genoemd (bijlage: menu-structuur).

Consequenties:

1. Het onderwijs draagt bij door op totaal niveau in een samenwerkingsverband lokale organisatie, planning en professionalisering aan te pakken.
2. Motor in de steunfunctie instelling is een impresariaat dat met vakspecifieke deskundigheid in 6 disciplines de juiste produkten scout, opteert en contracteert.
3. De steunfunctie instelling levert de volgende diensten:
 - selecteert de programma-onderdelen van het menu;
 - ondersteunt de programmamaker bij de ontwikkeling van educatief materiaal; ontwikkelt dit zelf (steunfunctierelatie met kunstproducenten);
 - ontwikkelt projecten en ondersteuningsvormen in de vorm van workshops en cursussen voor leerkrachten - zoals kunstkijken met kinderen - en voert deze uit.

Tot zover de vakspecifieke inzet, daarnaast:

4. Regio-ondersteuning als generale taak. Een consulent ondersteunt en coördineert de activiteiten van de samenwerkingsverbanden van scholen en legt eventueel de relatie met de lokale culturele instellingen.

Met deze taakinfilling verandert het consulentenschap binnen de steunfunctie fundamenteel.

Voor het BISK waren de gevolgen:

- de provinciale subsidiëring wordt hoofdzakelijk ingezet op de kunsteducatieve trajecten en ondersteuning.
- het onderwijs wordt financieel aangesproken op de bekostiging van de directe kosten als uitkoopsom en accommodatie.
- de ondersteuning bij schoolwerkplanontwikkeling en nascholing wordt gefaseerd bekostigd uit de middelen die het onderwijs hiervoor beschikbaar heeft.

Resultaat:

Vijf jaar geleden was het BISK geen contractant van gezelschappen nu:

- . circa 2000 programma-activiteiten evenredig gespreid over 6 kunstdisciplines (voorstellingen etc; nieuw werk);
- . 50 gemeenten, 100% van de scholen als deelnemers met ruim 500 scholen en leerlingen;
- . in experimentele setting in het V.O. 16 scholen, waarvan 10 VBO, in een 4 jarig contract;
- . omzet direct ten goede aan de kunstproducenten: fl. 800.000,—.

Conclusie:

Met weinig middelen (het provinciaal subsidie bedraagt circa fl. 1.700.000,—) en 11 formatieplaatsen op consulenten niveau een structuur die past bij een provinciale schaal met instandhouding van een lokale afnemersstructuur.

Vraag:

Welke potentie heeft deze strategie bij interprovinciale samenwerking?

Het is in ieder geval mijn overtuiging dat een dergelijke samenwerking een meerwaarde kan opleveren.

A. Gijzels,

muziekconsulent en beleidsmedewerker gemeente Helden

Een kunstconfrontatieproject in Limburg

Dat kunst voor mensen en samenleving belangrijk is, hoef ik in dit illustere gezelschap van bestuurders, beleidsmakers, producenten en onderwijsspecialisten nauwelijks meer aan te tonen.

"Wie naar een strijkkwartet van Bartok luistert, is erna niet meer dezelfde mens, die hij daarvoor was", schreef de componist Willem Pijper. Gerrit Komrij zegt als columnist in de N.R.C., dat hij tranen in zijn ogen krijgt bij het horen van fanfaremuziek. Ik wil u ook niet de reactie onthouden van een groepje M.L.K. leerlingen na de voorstelling "Péro, of de geheimen van de nacht" door Speeltheater Holland uit Edam. Er viel na het applaus en het sluiten van het doek een ongewone stilte in de groep, waarop in het midden van de rij een stemmetje klonk: "Juf, mogen wij nog éven blijven zitten?".

Willen mensen van kunst genieten, ervan leren, ervan ontroerd en in vervoering raken, dan is het zaak, dat ze de taal van de kunst, de codes, de symboliek leren verstaan. Dat leren verstaan van de kunst is in alle culturen een taak van de opvoeders en in onze geïnstitutionaliseerde samenleving dus ook een taak van het onderwijs.

In 1994 is in Limburg het initiatief genomen, om een proefproject op te zetten voor kunstconfrontatie in het onderwijs. Daarin werd samengewerkt door de Stichting Kunst en Cultuur Limburg (nu symbiose Kunst en Cultuur), de vrije academie Zuid-Oostelijke Mijnstreek in Kerkrade de gemeente Helden en de Provincie Limburg.

Om de plaats van kunstconfrontatie in het onderwijs een beetje helder te krijgen, wil ik u een klein historisch overzicht geven van de kunstvakken in de school. Temeer ook, omdat op bijeenkomsten waar over kunstconfrontatie gesproken wordt, dit veelal gebeurt vanuit de optiek van producenten en bemiddelaars.

Daarna zal ik verslag doen van het eerste deel van het project, dat in Helden is afgerond.

Vervolgens geef ik enkele voorzichtige conclusies en aanbevelingen voor dit ook voor Limburg belangrijke werk.

Omstreeks 1850 verplicht de wetgever de scholen het zingen van liederen en omstreeks 1875 komt daar ook het tekenen bij. Later worden ook nuttige handwerken in het schoolprogramma opgenomen. De bedoeling, die men daarmee had, moeten we geheel zien in de tijd van toen.

- . het vormen van deugdzame mensen (brave versjes);
- . het leren van nuttige vaardigheden (met het oog op het latere beroep);
- . het kunnen meezingen in de kerk;
- . ook netheid wordt gezien als doel van de kunstvakken.

Doelstellingen die vooral maatschappijgericht zijn.

Na de eeuwwisseling ontstond er, onder invloed van de reform-pedagogiek een nieuwe stroming in het onderwijs voor de kunstvakken. Niet de maatschappij staat centraal als

norm, maar de **ontwikkeling van het kind**. Het kind, dat zich ontwikkelt volgens zijn eigen persoonlijkheid en talent. Laat het kind zich uiten naar eigen idee en bemoei je daar als volwassene niet mee. Laat het kind zich uiten met de middelen van de kunst, het woord, de verf, de muziek, de klei enz.

Over de volle breedte zet deze stroming pas in het onderwijs door na de tweede wereldoorlog. Vrije expressie is de leus. Op de Kweekschool heette het: "op elke impressie hoort een expressie te volgen".

Doelstellingen gericht op de ontplooiing van het individu.

Behalve positieve kanten, en die zijn er nog steeds, kleefden aan de werkelijke invulling van de vrije expressie ook bezwaren. De kinderen moesten vaak **zonder inhoudelijke stimulansen** hun weg zoeken en hadden, behalve de therapeutische effecten, er kunstzinnig niet veel baat bij. Ook kwamen ze niet in contact met de kunsten zelf.

Men kwam erachter, dat sommige dingen anders moesten. Bij het muziekonderwijs was het de Joodse cultuurfilosoof en componist Theodor Adorno, die de knuppel in het hoenderhok gooide. Hij hekelde klakkeloos en kritiekloos nazingen van liedjes. Kinderen moesten naar zijn idee worden opgevoed tot vaardige en kritische luisteraars, om niet weer massa's te krijgen, die kritiekloos alles over zich heen laten gaan en domweg liedjes nablaten.

In de jaren 70 begint men meer aandacht te geven aan de ontmoeting van kinderen met kunst. Dit met name uit oogpunt van emancipatie, van weerbaarheid. De kinderen weerbaar maken tegen manipulatie door muziek, beelden. Een aspect, dat in de huidige tijd met zijn massieve aanbod via de media zeker nog even sterk telt.

In de tachtiger jaren wordt de ontmoeting met kunst ook steeds meer gezien als een aspect van de kunstzinnige vorming, kinderen de kunst leren verstaan en ervan genieten. Dit komt niet in de plaats van de expressieactiviteiten, maar daarnaast, **complementair**. De beide componenten van wat men nu kunsteducatie gaat noemen ondersteunen elkaar. Tijdens een voorstelling kan een kind in één keer soms meer opdoen aan ervaring en emotie, dan in tien lessen, terwijl andere ervaringen met de kunst weer beter doende met de handen, zwoegend opgedaan kunnen worden. Kunstenaars weten daarvan alles af. *De doelstellingen zijn gericht op het individu in de maatschappij.*

Nu dan ons kunstconfrontatieproject.

We waren, zoals u wel weet, met ons project niet de eersten in de provincie Limburg, die ontmoetingen van kinderen met kunst wilden organiseren. Er zijn op diverse plaatsen theaters, die een aanbod doen aan het onderwijs. Ook zijn er creativiteitsinstellingen, die op dit terrein actief zijn.

Wat ons echter voor ogen stond, was een plan dat:

1. De kinderen in contact zou brengen met kunst en kunstenaars.
2. Het onderwijs stimulansen zou geven voor de kunstzinnige vorming.
3. Alle kunstdisciplines zou omvatten.

Confrontatie met kunst en kunstenaars en daarnaast kunstzinnige activiteiten in de scholen, als voorbereiding, maar ook als nieuwe impuls.

De activiteiten in de school zijn voor rekening van de leerkrachten. Deze worden voor-

zien van lesbrieven en lesmateriaal en krijgen introductiebijeenkomsten en workshops. Ons derde uitgangspunt is, dat alle kunstdisciplines aan bod moeten komen. Dit, om de kinderen zo ook hun affiniteit met bepaalde kunstvormen te laten ervaren. Dit kan een stimulans zijn voor kunstzinnige activiteit.

Zoals ik al verteld heb, is er voor dit projekt een subsidie aangevraagd bij het Provinciebestuur en toen die aanvraag in het najaar van 1994 gehonoreerd werd, moesten er meteen spijkers met koppen worden geslagen. De voorwaarde was, dat het projekt op twee lokaties zou plaats vinden, in een landelijk gebied, de gemeente Helden en in een verstedelijkt gebied, Kerkrade en Landgraaf. Het geheel moest in 1995 worden afgerond, gepland en uitgevoerd.

Nu eerst de planning.

Voor elk kind van de deelnemende scholen moest minstens één voorstelling of expositie zijn. Alle kunstdisciplines moesten aan bod komen. Er vond druk overleg plaats met de collega's van de Stichting Kunst en Cultuur en van de Vrije Akademie in Kerkrade, om zo tot een zo efficiënt mogelijke opzet te komen. Als planningsmodel kozen we voor het zogenoemde **Kunstmenu**, een schema ontwikkeld door het BISK in Eindhoven. Bij dit schema wordt voor telkens twee opeenvolgende leerjaren dezelfde kunstdiscipline gekozen. Deze groepen krijgen ook dezelfde voorstelling. Het model is voorts zó opgezet, dat de kinderen in de loop van vier jaren basisschool minstens één beeldende expositie, één concert, één toneel- of theatervoorstelling, één dansvoorstelling, een schrijver in de klas en één audio-visueel evenement hebben gehad.

We maakten nog een keuze, het thema van het projekt: "Mensen van overal. Culturen van de hele wereld".

De planning ging niet van een leien dakje. In eigen provincie waren op korte termijn geen produkties op maat te vinden. In het landelijke circuit vingen we vaak bot, omdat veel voorstellingen een half jaar tot een jaar vooruit volgeboekt waren. Met de welwillende hulp van veel collega's is het gelukt een mooi programma samen te stellen.

Van het BISK kwam de dansvoorstelling "Trip-trap-trappendoos", een eigen produktie van BISK.

De groepen 3 en 4 kregen concerten: "lene miene mutten", een wereldmuziekprogramma van het Luiaardsgild (Nijmegen) en "Indianenmuziek" van het "Klein Muziektheater Den Haag". Voor de bemiddeling hiervan zorgde het L.O.K.V., het Nederlands Instituut voor Kunsteducatie.

Voor de groepen 5 en 6 was er een produktie van Limburgse bodem, en eigenlijk ook weer niet, een expositie van Afrikaanse maskers, van het Afrika Centrum in Cadier en Keer.

Voor de groepen 7 en 8 toneel, het stuk "Mirad, een jongen uit Bosnië". In Kerkrade en Landgraaf wordt dit stuk gebracht door de Limburgse toneelgroep Swentibold. Deze was in het voorjaar echter niet beschikbaar. In Helden kwam hiervoor de Nijmeegse theatergroep Teneeter.

Voor de groepen 5, 6, 7 en 8 was er nog een tweede kunstconfrontatie, schrijvers in de klas. Hiervoor konden we aanhaken bij het jeugdschrijvers-symposium in Maastricht, in mei van dit jaar, georganiseerd door de K.C.L.

Bij de planning van het tweede projektonderdeel, de onderwijsondersteuning, stuitte we op ongeveer dezelfde problemen. Er zijn in Limburg veel goede kunstdocenten, maar er is over het algemeen weinig ervaring in het coachen van leerkrachten. We konden gelukkig gebruik maken van de docenten en contacten van de Vrije Akademie Zuidoostelijke Mijnstreek. Bij sommige produkties wordt uitstekend lesmateriaal geleverd, voor andere moest begeleidend lesmateriaal worden gemaakt. Het zal duidelijk zijn, dat wanneer er veel werk verzet moet worden voor slechts twee afnemers, de kosten relatief hoog zijn. Met veel cijferen en tellen kregen we het plan voor elkaar.

Nu de uitvoering.

Daarvoor verplaatsen we ons naar het Heldense, omdat daar alles in de eerste helft van het jaar heeft plaatsgevonden. Als muziekconsulent heb ik regelmatig contact met de Heldense scholen en mijn inschatting was, dat het met de deelname wel zou loslopen. Er waren alleen bezwaren tegen de bijdrage per leerling, die van de scholen gevraagd werd. Eigenlijk ook wel begrijpelijk, nu het projekt in de loop van het schooljaar aangeboden werd.

Alle scholen, dat zijn er elf, gingen uiteindelijk mee in het plan. 2.200 leerlingen en ... 5 verschillende vakantieroosters. U begrijpt het al, het werd een gevecht met de kalender. Wanneer moesten de workshops gepland worden? Afspraken met docent beeldend en leerkrachten, met docent dans en leerkrachten, met docent toneel en leerkrachten.

Nog moeilijker werd het inplannen van de data van voorstellingen. Was alles rond, dan doken er plotseling schoolreisjes op. Uiteindelijk is ook dat voor elkaar gekomen. Een ander beheersaspect is de logistiek. Er zijn voorstellingen, die alleen geschikt zijn voor kleinere groepjes, van bijvoorbeeld 60 leerlingen, maar er zijn er ook, die groepen van 120 of 150 leerlingen aankunnen. Welke scholen kunnen het beste gecombineerd worden en waar kan de voorstelling het beste plaatsvinden? In een school, of in het Cultureel Centrum in Panningen. Wat is voordeliger, het gezelschap in de middagpauze laten verkassen, of de kinderen met bussen laten vervoeren? Bijna kreeg ik spijt, dat ik toegezegd had alles vóór de grote vakantie van 1995 te klaren. Het waren in totaal 72 voorstellingen, rondleidingen en lezingen. Maar het is gelukt. Mede dankzij de loyale medewerking van het Heldense onderwijs.

Dan nu een voorlopige evaluatie van het Heldense deel van het projekt:

- . bijna alle evenementen heb ik bijgewoond. Bij de jeugd was er alleen positief enthousiasme. De liedjes van de concerten zijn veelgevraagd, er wordt met auteurs gecorrespondeerd;
- . in een, kort na het projekt gehouden enquête geven vrijwel alle leerkrachten aan, dat deze vorm van kunsteducatie een meerwaarde heeft voor de kunstvakken. Er waren uiteraard ook kritische kanttekeningen. Dat houdt ons wakker. De meeste opmerkingen hadden te maken met de snelle invoering;
- . plaatselijke organisaties willen graag ook een bijdrage leveren. De fanfare van Helden biedt, naast de professionele concerten, zelf een schoolconcert aan. Een getoonzet sprookje met een verteller. Oudheidkamer en streekmuseum "De Moennik" biedt ook haar diensten aan, de eigen collectie en ook archiefmateriaal. Het projekt kan zo ook cultuureducatie in bredere zin nieuwe kansen bieden.

Voor Helden is er dan ook maar één conclusie: we zullen doorgaan.

De energie, die in het plan is gestoken willen we niet verloren laten gaan. Bovendien biedt het L.O.K.V. aan gemeenten, die een structurele opzet van de kunstconfrontatie voorstaan een stimuleringsubsidie. Deze is het eerste jaar 30% van de uitvoeringskosten, het tweede jaar 20%, het derde jaar 10% en vervolgens 0%. Een goed teken is tenslotte ook, dat organisaties en scholen in vier omliggende gemeenten ook om hulp zijn komen vragen bij de opzet van een dergelijk plan.

Met vallen en opstaan toch ook een successtory. Ik zet de knelpunten nog even bij elkaar:

- . Door de geïsoleerde situatie van het plan moest vaak opnieuw het wiel worden uitgevonden.
- . We missen nog know-how op het terrein van de begeleiding van schoolteams in de kunstvakken.
- . Er zijn te weinig produkties voor dit doel in eigen regio, of provincie.
- . Financiën. Scholen hebben de vergoeding voor culturele vorming in de totale exploitatie opgenomen. Voor een nieuwe activiteit is ze daar moeilijk weer uit te halen.

Ten aanzien van een eventuele uitbreiding van deze activiteit op grotere, en misschien provinciale schaal wil ik, niet gehinderd door bestuurlijke verantwoordelijkheid toch enkele aanbevelingen doen.

Er is een provinciaal, of regionaal steunpunt nodig, dat:

1. efficiënt kan inkopen en coördineren en dat
2. de vertaalslag maakt tussen het aanbod van de eerste lijns- instellingen, zoals muziekscholen en creativiteitscentra, naar de begeleidingsbehoefte van het onderwijs.

Bereidheid bij de gemeenten, dit werk als onderdeel te beschouwen van het totale cultuurbeleid. Een financiële bijdrage in de voorstellingen is namelijk noodzakelijk, omdat de scholen het nooit alleen kunnen.

Regionale of provinciale kunstproductie voor dit doel moet gestimuleerd worden. Niet uit oogpunt van eng regionalisme, maar omdat de zuidelijke cultuurkringen toch verschillen van de Randstedelijke. De Amsterdamse turbotaal is een andere dan de Maastrichtse. Bovendien worden de lijnen tussen producenten en onderwijs korter. Voor de niet al te rooskleurige werkgelegenheid in de kunstensector kan het een stimulans zijn.

Tot slot is een zuidelijke inbreng in het landelijke aanbod voor het onderwijs zeker een verrijking. Een zuidelijke ruggegraat in het Nederlandse culturele leven.

Het particulier initiatief en cultuureducatie

Doel van deze conferentie is volgens de omschrijving een breder kader te ontwikkelen voor samenwerking op het gebied van cultuureducatie. Ik zal het daarom over twee dingen hebben: cultuureducatie en samenwerking.

Cultuureducatie is in de folder voor deze conferentie omschreven als een samengaan van kunstzinnige vorming in de school en ontmoetingen met kunst en culturele activiteiten in alle uitingsvormen. Ik zou die definitie aan twee kanten willen oprekken: ten eerste is cultuureducatie op een veel bredere doelgroep te richten dan slechts de schoolgaande jeugd, ten tweede lijkt 'cultuur' hier wel zeer nadrukkelijk samen te vallen met kunst, met een grote 'K'. Cultuur omvat mijns inziens veel meer.

Waarom cultuureducatie?

Er zijn weinig mensen die van nature spruitjes schijnen te lusten. Maar, zo wordt gezegd, dat komt nog wel, dat moeten ze leren eten. Datzelfde mechanisme lijkt van toepassing op cultuur: dat wordt niet van nature geapprecieerd, maar dat moet men leren waarderen, vandaar de noodzaak van cultuureducatie.

Toch is dit op lang niet iedere uiting van cultuur van toepassing: bekijk een wedstrijd Ajax-Feijenoord, of moet ik hier spreken van MVV en Fortuna, en het enthousiasme van de toeschouwers voor deze vorm van cultuur is huizenhoog, zonder dat daar een expliciete training, een cultuureducatie, aan te pas is gekomen. Je zou kunnen zeggen dat het hier gaat om cultuur met een kleine 'c', volkscultuur, die spontaan uit de mensen opwelt, terwijl de cultuur met hoofdletter C slechts voor een kleine elite is weggelegd. Dat zou samenhangen met het feit, dat zoals Ganzeboom in 1984 beweerde, kunst en cultuur complexe informatie bieden en dat diegenen met een grotere capaciteit om de informatie te verwerken, meer kunnen genieten van cultuuruitingen. Toch gaat dat niet helemaal op: het voetbalspel kent vele, allesbehalve doorzichtige regels, die door de fans toch maar al te goed begrepen worden: het geroep van 'penalty' of 'buitenspel' weerklinkt door het gehele stadion.

Staatssecretaris Nuis sprak over het 'pantser' rondom cultuur, waarachter zij door de culturele elite wordt verscholen om zich te onderscheiden van de massa. Maar ook dat is slechts een klein deel van de cultuur: cultuur is feitelijk een onlosmakelijk onderdeel van onze hele maatschappelijke werkelijkheid, tussen de kleine 'c' en de hoofdletter 'C' ligt een enorm veld van tussenvormen. Het is in dit tussengebied dat mijn werk zich vooral beweegt.

Ik ben consulent regionale geschiedbeoefening in Utrecht, en werk als zodanig bij de Federatie Stichts Cultureel Erfgoed. Voor ik inga op mijn werkzaamheden en met name de cultuureducationele kant daarvan, wil ik uitleggen wat deze federatie is en hoe zij werkt: daarmee geef ik namelijk mede een voorbeeld van samenwerking op cultureel gebied, een van de hoofdthema's van deze bijeenkomst.

De Federatie Stichts Cultureel Erfgoed is ontstaan door een samenbundeling van een aantal stichtingen, die zich bezig houden met cultureel erfgoed: zowel het tastbare als het onstoffelijke erfgoed. Zo'n vijf jaar geleden werden vanwege de efficiency de volgende stichtingen samengevoegd: De Stichting De Utrechtse molens, de Monumentenwacht, de Stichting Ondersteuning Musea en de Stichting Utrechtse Kastelen. Later kwamen daarbij de Boerderijstichting Utrecht en de Stichting Stichtse Geschiedenis.

Deze stichtingen zijn ontstaan uit particulier initiatief om ondersteuning te geven aan het culturele veld of om een deel van ons (bebouwde) culturele erfgoed voor het nageslacht te bewaren. Hun achterban bestaat uit tientallen verenigingen, grote en kleine plaatselijke musea, vrienden van musea, stichtingen en werkgroepen die zich bezig houden met een concreet stuk van ons cultureel erfgoed, zoals oude boerderijen, kastelen, monumentale gebouwen en archeologische terreinen.

Meestal worden deze verenigingen gerund door vrijwilligers, die afkomstig zijn uit alle lagen van de bevolking. Zij zetten zich belangeloos in voor het behoud van onze cultuur. Zij doen onderzoek, zij organiseren happenings, benaderen de politiek, ondernemen acties, geven publicaties uit omdat ze zich betrokken voelen bij het cultureel erfgoed: dit is zowel de 'hoge' cultuur als de volkscultuur.

In deze verenigingen zijn mensen afkomstig uit de lokale samenleving verzameld, die 'hun' cultureel erfgoed willen bewaren. Zij willen daarover ook alles weten, een soort culturele zelfeducatie.

Juist omdat het gaat om vrijwilligers die vaak niet een formele opleiding hebben genoten op het gebied van kunstgeschiedenis, geschiedenis, architectuur etc, is er behoefte aan ondersteuning door professionele krachten. Ook zijn ze door hun afhankelijkheid van de inzet van vrijwilligers niet altijd in staat alles aan te pakken. Daarom zijn er stichtingen in het leven geroepen, die professionele ondersteuning kunnen geven aan al deze verenigingen. Die stichtingen zijn in Utrecht dus weer verenigd in de Federatie Stichts Cultureel Erfgoed.

Bij de federatie is een consultant monumenten werkzaam, die clubs adviseert bij verbouwingen, bij behoudsacties etc. De stichtingen die bij de federatie zijn aangesloten ondernemen allerlei initiatieven, om het nut en de waarde van het erfgoed onder de aandacht te brengen. De boerderijstichting heeft aan de bel getrokken omdat het gevaar dreigde, dat vele oude boerderijen en hun erven zouden verdwijnen. De kastelenstichting houdt zich bezig met het behoud van kastelen en vraagt door middel van publicaties de aandacht voor dit stuk geschiedenis. Onlangs is er een nieuw, groot kastelenboek verschenen waarin al onze kennis betreffende de Utrechtse kastelen is verzameld.

De Stichting Ondersteuning Musea geeft met raad en daad steun aan de vele musea in de provincie. Dit is zowel op gebied van beleid, van behoud en beheer als op het gebied van PR en educatie. Mijn eigen stichting, de SSG, bedient de tientallen historische verenigingen door advies te geven, samenwerkingsverbanden op te starten en aan deskundigheidsbevordering te doen.

De consultants die binnen de federatie werkzaam zijn, kunnen door de fysieke nabijheid veel informatie en ervaringen uitwisselen. Bovendien kunnen we bij elkaar 'deskundigheid lenen'. Maar bijna altijd proberen we ook met instellingen buiten de Federatie samen te werken. Veel van onze projecten worden opgezet in samenwerking met de provinciale VVV, de universiteit Utrecht, de archiefdiensten in de provincie, landelijke instellingen op historisch en monumentengebied en onze zusterorganisaties in andere

provincies. Op die manier worden de projecten door een breed draagvlak ondersteund. Maar wat over cultuureducatie? Door onze ondersteunende functie is er feitelijk geen noodzaak een filosofische onderbouwing te geven van het nut of het doel van cultuureducatie. Wij reageren op verzoeken van de bij ons aangesloten stichtingen en verenigingen. Vele van de bij ons 'aangesloten' of door ons 'bediende' stichtingen en verenigingen willen hun kennis, enthousiasme en doelstelling over brengen op een breed publiek. Zij willen maatschappelijk draagvlak kweken zodat het nut van behoud van cultureel erfgoed, het genieten van cultuur door een grote groep mensen gedragen wordt. Bovendien zien zij zich als een doorgeefluik, zij willen het stokje van de cultuur doorgeven. Een belangrijke doelgroep voor hen is het onderwijs, de schooljeugd. Die groep wordt op vele verschillende manieren aangesproken.

Veel historische verenigingen doen aan cultuuroverdracht door tentoonstellingen te organiseren in hun oudheidkamers, stadswandelingen te houden met de schooljeugd, vertelavonden te organiseren waarin het verleden centraal staat. 'Opa vertelt' is eigenlijk de meest 'natuurlijke' vorm van cultuuroverdracht, van de ene generatie op de andere. Maar ook voor een verder verleden is dat mogelijk: mensen kunnen in de huid kruipen van een historisch figuur en die naspelen, zoals dat in de Oudemannenzaal in Amersfoort gebeurt. Zeer levensecht en aansprekelijk. Daar kan de televisie vooralsnog niet tegenop: de tastbaarheid, de levensechtheid. Daarom ook is het belangrijk dat musea geen afstandelijke, cleane bedoeningen worden, maar een plek waar je het verleden kunt zien, kunt voelen en kunt ruiken.

Steeds meer raakt de in de jaren 70 zo bepleite vanzelfsprekende verwevenheid van museumcollectie en educatie weer los: educatie wordt iets apart, via zaalpapieren, videoprogramma's of interactieve cd's apart aangeboden informatie. Dat is jammer omdat lang niet iedereen van de geboden mogelijkheden gebruik maakt en een goede kennis van het onderwerp de beleving intenser maakt: hoe meer je weet hoe meer je kunt ervaren.

Een belangrijke ontwikkeling in het onderwijs voor het cultureel erfgoed is de nadruk die in de basisvorming en ook in het basisonderwijs wordt gelegd op omgevingsonderwijs. De leerlingen moeten kennis nemen van hun directe omgeving en daar onderzoekjes plegeren. Juist op dat lokale niveau zijn de meeste culturele instellingen werkzaam. Zij beschikken over de informatie, zij hebben zich ingezet voor het behoud van de lokale geschiedenis. Nu krijgen zij de kans dat lokale erfgoed te integreren in het onderwijs en op die manier de komende generaties bewust te maken.

In 1994 heeft de SSG samen met haar zusterorganisaties uit Noord- en Zuid-Holland een studiedag voor historische verenigingen en onderwijsinstellingen georganiseerd om die nader tot elkaar te brengen en te informeren over behoeften en mogelijkheden.

Overal wordt gewerkt aan lespakketten, stadswandelingen en bronnenbrieven. Die laatste term is afkomstig van het project Omgevingseducatie Het Gooi. In het Gooi zijn vooral streekscholen, de leerlingen van de diverse onderwijsinstellingen zijn afkomstig uit de vele dorpen en stadjes die deze landstreek rijk is. Daarom is een algemeen pakket omgevingsonderwijs niet mogelijk, net zoals dat in de landelijke schoolmethodes onmogelijk is. Men heeft daarom gekozen voor een algemeen lesboekje, waaraan diverse bronnenbrieven zijn gekoppeld. Een bronnenbrief is een papier met daarop een aantal opdrachten, die de leerlingen in hun eigen woonplaats moeten uitvoeren, in groepjes of individueel. Op school wisselen zij de gevonden informatie uit en vergelijken de resultaten. Dit oefent niet alleen de onderzoeksvaardigheden van de leerlingen, maar ook hun sociale vaardigheden: zij moeten zelf gesprekken voeren met mensen, en zij leren het culturele erfgoed

in hun eigen omgeving kennen en misschien waarderen.

Zo zijn er ook door de kastelenstichting en de molenstichting lespakketten ontwikkeld en ondersteunt de Stichting Ondersteuning Musea de musea om hun tentoonstellingen ook een educatieve poot te geven. Maar veel hangt af van de docenten. Bijna altijd ontwikkelen wij ons materiaal in samenspraak met de docenten in de scholen. Zij moeten tenslotte het materiaal implementeren. Docenten voelen zich soms beperkt door het lesplan, door de organisatorische problemen die het bezoeken van instellingen buiten de school met zich meebrengen, de verantwoordelijkheid voor de leerlingen onderweg. Zij hebben in de loop der jaren een routine opgebouwd en veranderingen worden ervaren als een inbreuk op de 'time-honoured' methoden die zij gebruiken.

Daarom ook zijn wij nu bezig met een onderzoek van de andere kant, de vraagkant. Scholen worden soms bedolven onder de lespakketten: ieder zichzelf respecterend bedrijf of maatschappelijke organisatie heeft wel iets voor het onderwijs gedaan en de docenten vinden geen tijd en geen ruimte om al die pakketten uit te voeren, al die tentoonstellingen te bezoeken. Wij bezoeken nu scholen en vragen de docenten wat hun wensen zijn. Wat voor materiaal willen zij gebruiken, in welke periode, op welke wijze aangeboden. De resultaten daarvan laten in ieder geval zien, dat er behoefte is aan materiaal dat binnen de school gebruikt kan worden, maar het onderzoek is nog lang niet afgerond.

Wij zijn dus niet zozeer bezig met cultuur met grote C, maar met de cultuur die men dagelijks om zich heen ontmoet. Het is ook geen actieve cultuureducatie in de zin van zelf produceren, maar meer receptief in de zin van genieten, inleven en daarom bewustwording van de eigen wortels. Wij hebben het niet over mooi, en lelijk. Een goed voorbeeld daarvan is de aandacht die we vragen voor industrieel erfgoed. 1996 is uitgeroepen tot het jaar van het industrieel erfgoed en er lopen vele projecten die aandacht vragen voor het zeer bedreigde en snel verdwijnende erfgoed op dat gebied. Oude fabrieken zijn niet per se mooi, maar wel een sprekend overblijfsel van een belangrijke periode uit onze geschiedenis, de industrialisatie. Historische verenigingen en musea zijn druk doende om in 1996 tentoonstellingen, wandelingen, fiets-, vaar- en rijtochten te organiseren langs oude fabrieksgebouwen, arbeiderswijken etc. Dit is echte cultuurparticipatie, want iedereen kan meedoen en meegenieten van deze cultuuruitingen. Bovendien: volgens de filosoof Hekkert heeft schoonheid te maken met een gevoel van vertrouwdheid, zo beschrijft hij in zijn proefschrift. Het vertrouwde van de werkelijkheid om ons heen wordt in stand gehouden door behouden.

Kunstenaars en kunsteducatie

"We staan aan het begin van een nieuw tijdperk. Voor ons ligt het belangrijkste decennium van de geschiedenis van de beschaving, een tijdperk van verbijsterende technologische vernieuwingen, ongeëvenaarde economische mogelijkheden, verrassende politieke hervormingen en een grote culturele renaissance. Het zal een decennium zijn zoals er nog nooit eerder een geweest is, ...".

Zo begint John Naisbitt in 1982 zijn boek *Megatrends 2000. Ten new directions for the 1990's*.

Megatrends zijn ondermeer:

- . de privatisering van de verzorgingsstaat;
- . de opkomst van het vrije-markt-socialisme;
- . vrouwen aan de top;
- . de triomf van het individu;
- . en een renaissance in de kunst.

1982. Dat is 13 jaar geleden, bijna een ver verleden. Misschien weet u het nog, 1982 was de tijd van het SECU-project. SECU staat voor stimulering van de culturele vorming in het voortgezet onderwijs door samenwerking tussen school en culturele instelling. Het was een groots opgezet project dat een mislukking is gebleken. Het is ten gronde gegaan aan wrijvingsenergie tussen samenwerkende instellingen en instituties, aan een zware overheadstructuur, aan een vervreemdende werking voor 'de werkers in het veld' en aan gebrek aan dragende inhoudelijk gedachten met een verrijkend perspectief.

13 jaar later wordt in Maastricht een symposium gehouden met dezelfde even simpele als sympathieke gedachten: kunst op school. Kunstenaars in de klas. Het moet toch mogelijk zijn om de goed uitgebouwde stelsels van enerzijds het onderwijs en anderzijds de sociaal-culturele instellingen aan elkaar te koppelen. Kunst en cultuur verbinden beide partijen. Ze hebben dezelfde belangen. Laat ons dus in grote eendracht weiden aan het doel: kunst en cultuureducatie.

Het symposium is opgezet volgens de beste traditie van Rijn- en Maasland. Het kent dus een triptiek. Cultuur op gemeentelijk niveau, cultuur op provinciaal niveau vanuit steunfuncties, en als derde kunst- en cultuureducatie in het onderwijs. Aan mij de eer voor een benadering vanuit de onderwijskant.

Voor een aantal onder u zal het onderwijs geen dagelijkse kost zijn. Vandaar dat ik u moet vermoeien met enkele ontwikkelingen in vogelvlucht. In betrekkelijke stilte voltrekken zich in het onderwijs enorme veranderingen. Veranderingen die ondermeer te vatten zijn in de begrippen: concentratie, taakverdeling en specialisatie.

Enkele in het oog lopende aspecten:

Concentratie. Waar we in het schooljaar 1987-1988 nog bijna 1.800 scholen voor voortgezet onderwijs hadden, kennen we in het schooljaar 1995-1996 nog maar bijna 800

scholen. In 1987 had nog maar een handjevol scholen meer dan 1.500 leerlingen. In 1995 hebben scholen in meerderheid meer dan 1.500 leerlingen.

Naast bevordering van de schaalgrootte kunnen als kenmerken van het overheidsbeleid genoemd worden:

- . omschakeling van aanbodgerichte ondersteuning naar vraaggerichte ondersteuning;
- . vergroting van de invloed van gemeenten;
- . beheersing van de kosten;
- . deregulering, decentralisatie en autonomievergroting;
- . sturing op inhoud en output.

Middelen zijn:

- . schaalvergroting: bestuurlijk en vorming van scholengemeenschappen;
- . lumpsum-bekostiging;
- . decentralisatie huisvesting;
- . zorgbudget.

Het departement van onderwijs, gebaseerd op de besturingsfilosofie van de Bataafse republiek van centralisme en sturing door regelgeving en door bekostiging, is niet meer.

We kennen een Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen. Het ministerie heeft inhoudelijk het voortouw genomen. Het wil sturen op inhoud en output. Een enkel voorbeeld om het ambitieus karakter van beleid aan te stippen:

- . kerndoelen Basisvorming (BAO). Een herziening is voorzien in 1998, waarbij de kerndoelen van voortgezet onderwijs en BAO in relatie tot elkaar gebracht worden;
- . voor vbo/mavo profielen per 1 augustus 1998;
- . een hulpstructuur/arbeidsmarktgerichte leerweg vanaf 1 augustus 1998;
- . havo/vwo: profielen en studiehuis 1 augustus 1998.

Megatrends en algemene zaken - zo zult u kunnen denken - worden nu eens concreet. Op het gevaar af dat de voorbeelden uw discussie gaan sturen en minder de dragende gedachten, wil ik u enkele mogelijkheden niet onthouden. Ze zijn in de vorm van stellingen gegoten en wat provocerend van aard. Zet u zich schrap.

1. **Scholen voor voortgezet onderwijs gaan hun eigen boontjes doppen en hebben geen boodschap aan een verder uit te bouwen infrastructuur van steunfuncties of culturele instellingen**

Grote scholen veronderstellen een professioneel management. Dit management moet in staat geacht worden om zelf een beleid inzake kunst en cultuur op te zetten en uit te voeren. Overkoepelende instellingen op het gebied van kunstzinnige vorming verliezen gedeels hun functie, tenzij zij erin slagen om zich te specialiseren.

Een geslaagd voorbeeld van een instelling die de tekenen van de tijd begrepen heeft en zich is gaan richten op kerntaken is het LOKV, Nederlands Instituut voor Kunsteducatie. Zorgelijker lijkt mij, als betrekkelijk buitenstaander, de situatie op provinciaal of regionaal niveau. Wellicht wordt de koppeling losgelaten tussen meer werk en meer subsidie. Aan de andere kant neem ik waar dat instellingen die een bezuiniging opgelegd krijgen, nieuwe werkvelden opzoeken.

Kent u ook die prima kunstvakconsulent voor het basisonderwijs die zich gaat storten op het voortgezet onderwijs en daar vakdocenten ontmoet die de komst van zo'n kunstvakconsulent zien als een bedreiging van hun uren = werkgelegenheid?

In het algemeen zal bij scholen geen bereidheid bestaan om te betalen voor de overheadkosten van steunfuncties. Steunfuncties staan voor wat de kostenkant betreft bij voorbaat op achterstand. Dit alleen al vanwege het feit dat een school haar eigen overheadkosten niet aan zichzelf in rekening brengt, terwijl steunfunctie-instellingen hun overhead uiteraard wel in rekening moeten brengen.

2. Scholen gaan taken van steunfuncties overnemen

Scholen, of liever onderwijscentra, zullen huisvestingsvoorzieningen gaan bieden die passen in een algemeen jeugdbeleid. Zonde van de leegstand van lokalen. Zonde van het beperkte gebruik van huisvestingsmogelijkheden gedurende een beperkt aantal uren per dag.

Huisvestingsvoorzieningen van scholen kunnen heel goed onderdak verlenen voor verschillende culturele functies.

De ingrijpende overheidsplannen op het gebied van onderwijs zijn goed verenigbaar bij een multifunctioneel gebruik (volgens studiehuis).

Ligt het dan niet voor de hand om bijvoorbeeld een lokaal met zwevende vloer voor dansante vorming te bouwen bij een school in plaats van een culturele instelling?

Voor gemeenten kan zo'n optie heel aantrekkelijke kanten hebben.

In het kader van de deregulering krijgen de gemeenten immers de economische eigendom van schoolgebouwen overgedragen van de rijksoverheid.

Mijn advies aan gemeenten: zie de toekomstige eigendom van scholen voor voortgezet onderwijs niet alleen als een bron van zorg.

Bezie de schoolgebouwen niet alleen als gebouwen voor scholen, maar plaats ze in een perspectief van algemeen maatschappelijke functies.

Ontwikkel vooreerst een samenhangend jeugdbeleid en betrek daarbij vervolgens de huisvestingsmogelijkheden die scholen te bieden hebben.

3. Scholen worden instellingen voor kunstzinnige vorming

Stelt u zich voor dat in schoolgebouwen ondermeer op verzoek van gemeenten kunstzinnige vorming plaatsvindt. Ligt het dan niet voor de hand om het management van de school te belasten met het management?

Scholen hebben immers het organiserend vermogen om dergelijke functies gestalte te geven.

Als gevolg van het beleid van de overheid zullen scholen zich toch al kunnen ontwikkelen tot instellingen voor culturele vorming. Beide ontwikkelingen sluiten dus goed bij elkaar aan.

Uw eerste tegenwerping zal zijn: neen.

Immers, de steunfuncties richten zich niet alleen tot jongeren, maar ook tot volwassenen. Scholen richten zich tot de jeugd.

Ik ben benieuwd naar uw antwoord in tweede termijn als u daarbij de trend betreft dat club- en buurthuizen ondermeer als gevolg van opgelegde bezuinigingen knabbelen aan

het territorium van de steunfuncties. Tegelijkertijd knabbelen vrij gevestigde kunstvakbeoefenaars met een eigen aanbod met onbehoorlijke prijzen aan het territorium.

4. Scholen hebben baat bij een output-financiering

Output-financiering is een voertuig voor de privatisering van de verzorgingsstaat. Een innovatie-objekt van de rijksoverheid in het voortgezet onderwijs is de harmonieuze en brede ontwikkeling door een breed, samenhangend en gemoderniseerd aanbod. In deze ontwikkeling is plaats voor een breder aanbod voor de kunst- en cultuureducatie. Scholen krijgen afzonderlijke gelden voor schoolprofilering. Sommige scholen zetten deze gelden op een spaarbank. Andere (besturen van) scholen gebruiken de gelden voor een eigen CAO. Sommige scholen - gelukkig een steeds groter aantal - benut de gelden voor kunsteducatie.

De ministeriële nota over de kunst- en cultuureducatie wijst hen de weg om de gelden niet te sparen, te gebruiken voor school-wintersportreizen of om fricties bij de salariering af te kopen.

Stelt u zich voor dat zo'n school investeert in muziekinstrumenten en in ruimtes voor muziekbeoefening. Prima voor de profilering en passend in de verbreding van het vormingsaanbod. De school biedt daarbij plaatselijke muziekgezelschappen onderdak in ruil voor ondersteuning aan de brassband van de school, voor de periodieke projecten op het gebied van jazzmuziek en voor de jaarlijks op te voeren musical. Profijtelijk voor beide partijen.

Stelt u zich een gemeente voor waar, op grond van overigens laakbare overwegingen, besloten zou worden voor het opheffen van een muziekschool. Zo'n beslissing is bijvoorbeeld denkbaar wanneer de muziekschool bekostigd zou worden op basis van een gemeenschappelijke regeling. Het samenwerkingsverband van de gemeenten spat uit elkaar en de overblijvende gemeente heeft niet het vermogen om de tekorten bij te passen.

Stelt u zich voor dat de school in ruil voor gebouwelijke aanpassingen die betaald worden door de gemeente, bepaalde overheadfuncties en managementtaken van de voormalige muziekschool overneemt. De gemeente garandeert daarbij aan de voormalige muziekdocenten een inkomen door middel van een vouchersysteem. De school heeft met vouchers een instrument in handen om in aansluiting op het lesprogramma kinderen de gelegenheid te geven tot deelname aan muzieklessen. De gemeente heeft daarbij een politiek instrument in handen om bijvoorbeeld een gericht minderhedenbeleid te voeren door criteria voor uitgifte van vouchers op te stellen.

Dit is een voorbeeld van een output-financiering. Denkt u dat dit voorbeeld een voorbeeld uit het ongerijmde is. Een voorbeeld dus dat geen realiteitswaarde, geen bestaansrecht heeft of geen bestaansrecht mag hebben?

Bovenstaande vier voorbeelden hebben niet tot doel om de vertegenwoordigers van steunfuncties te deprimeren of om vertegenwoordigers van overheden te adviseren om vooral geen subsidiegelden meer te stoppen in steunfuncties. Het belang van kunsteducatie en van het voortbestaan van buitenschoolse activiteiten voor culturele instellingen staat buiten kijf.

Hoe zal de kunsteducatie binnen de school gestalte gaan krijgen?

Binnen het schoolcurriculum van de vakken.

Op dit moment kent het voortgezet onderwijs nog een opleiding in afzonderlijke vakken. We kennen nog de vakken tekenen, handvaardigheid, textiele werkvormen, film en fotografie, audiovisuele vorming, toegepaste vormgeving en architectuur, muziek dans en drama. Nederland is daarmee in vergelijking met bijna alle buitenland volstrekt uniek. De vernieuwingen in de onderbouw van het voortgezet onderwijs waar TVS (toepassing, vaardigheden en samenhang) centraal staan, zullen ertoe (kunnen) leiden dat de traditionele verkokering vervangen wordt door een breed en gevarieerd aanbod dat jongeren leert wat kunst en cultuur te bieden hebben. De rijksoverheid steunt deze ontwikkeling door middel van een SLO/KPC-project getiteld Samenhang in Beeld.

Dat de vernieuwingen in de bovenbouw die tot uitdrukking komen in het nieuwe 'vak' CKV (culturele en kunstzinnige vorming) nopen tot een internationaal gangbare aanpak van 'arts', behoeft geen toelichting.

De vernieuwing van de bovenbouw zal naar verwachting de veranderingen in de onderbouw verder stimuleren. We gaan naar een nieuw curriculum 'arts' maar we zijn er nog niet. U zult begrijpen dat de bestaande vakken hun belangenbehartigers hebben voor een gescheiden voortbestaan van afzonderlijke vakken, dat nieuwe vakken als fotografie nu eindelijk als eerstegraads vak erkend zijn, ook als afzonderlijk vak aan de bak willen komen. U begrijpt ook dat van de afsluitingstoetsen voor basisvorming die voor afzonderlijke vakken gemaakt zijn, een sturende werking uitgaat voorzover dat het karakter krijgt van een pseudo-examen.

Binnen de school maar buiten de verantwoordelijkheid van het afzonderlijke vakkencurriculum.

Een school is meer dan onderwijs in vakken. Wat voorheen vaak als een buitenschools aanbod genoemd werd, wordt meer en meer tot de verantwoordelijkheid van een school gerekend. Eigenlijk behoeft deze ontwikkeling nauwelijks toelichting. U kent de artikelen in Uitleg waarin ondermeer beschreven wordt hoe scholen systematisch dagdelen vrijroosteren om leerlingen de gelegenheid te geven te leren wat kunst en cultuur te bieden hebben, om zelf te kunnen bepalen of en hoever zij willen deelnemen aan het culturele proces.

U weet wellicht dat de provincie Noord-Brabant met pilotprojecten ondermeer in samenwerking met het KPC op dit niveau insteekt. Het feit dat deze insteek ook de nodige weerstanden oplevert, behoeft evenmin veel toelichting. Kunstenaars voor de klas, ten koste van mijn baan? Dat nooit.

Kunstvakconsulenten: begrijp dat u anders dan in het basisonderwijs van doen hebt met vakdocenten, dat veel scholen te maken hebben met dalende leerlingenaantallen en dat minder leerlingen minder lessen betekent. Uw inbreng moet een aanvullende steun zijn. Vermijd de indruk dat uw inbreng een vervanging is voor de reguliere taken van zittende docenten.

"In een levensfase waarin men doorgaans nog niet zelfstandig culturele evenementen bezoekt, biedt immers vooral het onderwijs de mogelijkheid om met kunst en cultuur ver-

trouwd te raken." Dit schrijft Nuis in zijn nota: Pantser of ruggegraat, uitgangspunten voor cultuurbeleid (13 juli 1995).

Hij wil dat gesubsidieerde culturele instellingen meer activiteiten ontwikkelen voor scholen. Aan de andere kant moet een school zich als instelling voor culturele vorming, het tot haar taak rekenen om jongeren te begeleiden en te ondersteunen in het vinden van hun weg in het culturele leven.

Tot slot, een doel dat ons allen bindt

Het is van belang dat jongeren in aanraking komen met een breed aanbod van kunst en cultuur, leren wat kunst en cultuur te bieden hebben, zicht krijgen op eigen capaciteiten en interesses, zelf in staat zijn om te bepalen óf en hóe zij willen deelnemen aan het culturele leven en daarbij de bestaande mogelijkheden van het uitgebreid netwerk van culturele instellingen benutten.

Kunsteducatie dus.

Cultuureducatie in Zeeland. Een nieuwe uitdaging

Evenals mijn collega-gedeputeerde van Limburg, de heer Eurlings, ben ik blij met dit initiatief en tegelijkertijd ook het verzoek vanuit het ministerie van OCW tot het organiseren van deze werkconferentie. Ik denk dat de toevoeging van het woord "werk" daaraan terecht is want dit drukt iets dynamisch uit, iets dat nog lang niet af is. En we staan mijns inziens momenteel pas aan het begin van naar ik mag aannemen, iets moois. Vanuit de in Zeeland opgedane ervaringen en inzichten zal ik proberen hieraan een bijdrage te leveren en al luisterend naar mijn verhaal zal u duidelijk worden waarin de uitdagingen zitten.

Vooraleerst daar echter uitgebreider op in te gaan, wil ik nog even stil staan bij het bijzonder moment waarop deze werkconferentie plaatsvindt. Het zal u niet verbazen dat mijn verhaal enigszins eenzijdig vanuit provinciaal perspectief is opgesteld. Aan de vooravond van een nieuwe kunstenplanperiode van het ministerie van OCW is het verheugend te constateren dat er de laatste jaren nogal wat gebeurd is in bestuurlijk cultureel Nederland. En of het nu aan de voor menigeen verrassende conclusies uit de in 1994 uitgebrachte publikatie "er is meer tussen stad en staat", met de veelbetekenende subtitel "De provincie: partner in cultuurbeleid" of aan de teruglopende middelen of aan andere niet nader te noemen factoren ligt, feit is dat de provincies weer worden gezien, en terecht, als volwaardige partners in cultuurbeleid in Nederland. Het afsluiten van de algemene overeenkomst inzake de gezamenlijke verantwoordelijkheid voor de culturele infrastructuur in april 1994 tussen het toen nog ministerie van WVC, het IPO en de VNG en de verschillende bestuursconvenanten cultuur tussen het ministerie van OCW en de diverse landsdelen in dit voorjaar zijn hiervan overtuigende bewijzen.

Het is nu echter zaak de overeengekomen samenwerking en gezamenlijke verantwoordelijkheid van alleen woorden ook in daden om te zetten. Ik zeg dit niet zomaar. Ik vind het opvallend dat personen en instellingen gemakkelijk de woorden samenwerking en afstemming gebruiken, naar elkaar uitspreken en dan vervolgens toch hun eigen gang gaan en hun eigen agenda blijven volgen. Samenwerking komt niet tot stand door mooie convenanten met prachtige volzinnen met elkaar af te sluiten, maar door met elkaar in gesprek te gaan, activiteiten op te zetten, afspraken te maken, kortom concreet aan het werk te gaan.

De door staatssecretaris Nuis uitgebrachte notitie "Pantser of ruggegraat" wordt als een inspirerend stuk ervaren en vanuit het interprovinciaal niveau wordt de hernieuwde belangstelling vanuit de rijksoverheid voor cultuureducatie in samenhang met interculturele aspecten toegejuicht.

Ook de daarin gelegde prioriteit cultuureducatie vooral via het onderwijs en de combinatie met buitenschoolse activiteiten te bewerkstelligen, kan ook op instemming van de provincies rekenen. Bij deze positieve instelling vanuit de provincies dient toch ook wel een aantal kanttekeningen te worden geplaatst:

1. Meer aandacht voor cultuureducatie mag geen alibi zijn om de inspanningen van het rijk op andere culturele beleidsterreinen te verminderen.
2. Indien met name in het onderwijs cultuureducatie dient te worden versterkt en geïntensiveerd, dienen de scholen daarvoor over meer, met name financiële,

- mogelijkheden te gaan beschikken, met inachtneming van kanttekening 1.
3. Cultuureducatie is meer dan alleen een oriëntatie op de kunsten en/of de ontwikkeling en uitvoering van de provinciale steunfunctie op het terrein van de kunstzinnige vorming. Cultuureducatie beslaat het brede terrein van cultuur, van kunsten tot dialecten, van architectuur tot archeologie en dient hand in hand te gaan met cultuurparticipatie.
 4. Het is van belang dat bij het ontwikkelen van een nieuw cultuureducatiebeleid op rijksniveau gebruik wordt gemaakt van de reeds bestaande provinciale en gemeentelijke infrastructuur. Sinds begin de jaren 80 hebben de provincies de ontwikkeling en uitvoering van de provinciale steunfunctie kunstzinnige vorming op zich genomen en daaromheen netwerken gebouwd, ervaringen op dit terrein opgedaan en contacten en samenwerkingsverbanden tot stand gebracht. Hiervan dient expliciet gebruik te worden gemaakt en dan ook rekening mee te worden gehouden. De provincies vormen wat dat betreft het ideale niveau om op dit terrein maatwerk te leveren.
 5. Cultuureducatie mag geen modegril zijn. Continuïteit, oftewel de "cultuureducatie permanente" is essentieel om te komen tot kwaliteit, en concrete en aansprekende resultaten op dit terrein. Wat dat betreft moeten we lering trekken uit het verleden. Begin jaren 80 stond de kunstzinnige vorming hoog op de politieke agenda. Er werden toen door het toenmalige ministerie van CRM en later WVC aan de provincies consultants (lees steunfunktionarissen) op de diverse terreinen van de kunstzinnige vorming beschikbaar gesteld. Enkele jaren later, toen de investeringen eindelijk hun rendement leken af te gaan werpen, besloot het ministerie echter in een tweetal bezuinigingsronden de rijksbijdrage ten behoeve van deze consultants af te romen. Dit leverde behoorlijke problemen op. De provincie Zeeland kon tot nog toe (zou dat nu niet meer kunnen met de nieuwe provinciale verdeelsleutel) deze kortingen opvangen, maar in de provincie Noord-Brabant bijvoorbeeld leidde dat tot het ontslag van vrijwel alle steunfunktionarissen kunstzinnige vorming en daarmee ook tot het verloren gaan van onder andere veel deskundigheid. Investeringen worden met dit soort besluiten teniet gedaan en cultuureducatie vergt blijvende investeringen in de toekomst.

Maar genoeg kritische kanttekeningen. Ik ga er vanuit dat vandaag op deze werkconferentie een eerste belangrijke bouwsteen wordt gelegd voor een samenhangend cultuureducatiebeleid in Zuid-Nederland. Het zal u inmiddels duidelijk zijn dat een dergelijk beleid gebaat is bij een goede en concrete samenwerking en afstemming tussen de diverse overheden onderling, maar ook mét en tussen de verschillende instellingen. Dit moge politiek gezien dan wel de voorposten van een dergelijk beleid zijn, maar ze zijn in feite de hoofdrolspelers. In de totstandbrenging van deze samenwerking schuilt een van de uitdagingen voor de komende maanden en jaren. Ik denk daarbij overigens niet alleen aan samenwerking binnen één provincie maar ook grensoverschrijdend, ook naar Vlaanderen toe. Op een in november 1994 door de provincies Oost- en West-Vlaanderen en Zeeland in Brugge georganiseerde studiedag rond het thema "Kind en Kunst; de kunst van het kijken" bleek er in Vlaanderen grote belangstelling te zijn om te komen tot meer samenwerking en uitwisseling van ideeën, maar bovenal ook behoefte aan concrete hulp en ondersteuning.

Zoals ik u eerder mededeelde, zou ik in mijn inleiding ook ingaan op de situatie in Zeeland. De provincie Zeeland kent een goede traditie als het gaat om de ontwikkeling en uitvoering van de provinciale steunfunctie kunstzinnige vorming. Reeds langere tijd is

hierin sprake van integratie van zoveel als mogelijk de receptieve en de actieve beoefening, een beetje cultuureducatie *avant la lettre*, om het zomaar uit te drukken. Dat in Zeeland daar al lagere tijd een voedingsbodem voor was, is op zich historisch te verklaren. Door de schaal van Zeeland hebben we gedurende een lange reeks van jaren een aantal op provinciaal niveau georganiseerde en werkende instellingen op het terrein van de kunsten en de kunstzinnige vorming gekend. Instellingen waarin eerste en tweedelijns werkzaamheden, voor zover daar toen al sprake van was, naadloos op elkaar aansloten en met elkaar gecombineerd werden.

Zeeland was begin jaren 80 een van de zogenaamde AKU-projecten. De meesten onder u kunnen zich nog wellicht dit begrip herinneren. Op het "moment suprême" bleek er echter toch onvoldoende draagvlak voor een geïntegreerd kunstzinnige vormingsinstituut en ging ieders zijns weegs. De provincie heeft in 1982 toen nadrukkelijk zelf het voortouw genomen en een provinciale verzorgingsstructuur kunstzinnige vorming opgericht; een verzorgingsstructuur die los staat van de uitvoerende instellingen maar waarin wel alle consultants op het terrein van de diverse disciplines kunstzinnige vorming voor het basis- en het voortgezet onderwijs en amateurtheater verzameld zijn. Hoewel deze structuur inmiddels verschillende organisatorische en bestuurlijke gedaanten heeft gekend, bestaat deze nog steeds. In het kader van het provinciaal cultuurbeleid, neergelegd in de nota "Met cultuur in zee; reprise", wordt de sector cultuur van de Stichting VMC Zeeland, de huidige naam, gezien als een van de organisaties die van aanzienlijk belang zijn voor de kwaliteit van het cultureel klimaat in Zeeland (een instelling uit de zogenaamde categorie A, de belangrijkste categorie. We kennen ook nog B en C).

Sinds 1982 is er vanuit dit instituut een belangwekkend repertoire opgebouwd, hetgeen jaarlijks wordt gepresenteerd via een aantal aanbodbrochures. Van architectenprojecten tot zeefdrukkisten, van tentoonstellingen, leskisten tot begeleiding bij schoolwerkplannen en deskundigheidsbevordering van het aanwezig beroeps danwel het vrijwillig kader. De sector cultuur staat zijn mannetje in Zeeland. Het aanbod slaat zeer goed aan gezien het groot aantal scholen dat erop intekent en het feit dat er voor sommige projecten een lange wachtlijst is. Het voert nu te ver hierop nog verder in te gaan. Ik ben ervan overtuigd dat de mensen van de sector cultuur op al uw vragen naar meer informatie en dergelijke antwoord zullen geven. Op het terrein van de cultuureducatie, en gezien de brede definitie reken ik daartoe ook bijvoorbeeld het educatieve werk binnen musea en activiteiten tot een grotere publieksparticipatie toe, zijn er in Zeeland de laatste jaren de nodige initiatieven genomen. Vanwege de tijd licht ik daaruit nu slechts een tweetal aansprekende voorbeelden toe, welke ook voor de toekomst richting en bovenal inspiratie kunnen geven voor meer samenwerking en afstemming. Tenslotte behoef je niet steeds opnieuw het wiel uit te gaan vinden:

1. In Zeeland is op initiatief van de Provinciale Museumconsulent het Provinciaal Overleg voor Museumeducatie (kortweg PROM genaamd) ontstaan. Dit overleg brengt periodiek het informatiebulletin de Muzedoze uit. De Muzedoze richt zich met name op onderwijsgevend en bevat informatie over onder andere tentoonstellingsplannen van de diverse musea in Zeeland en speciale, onder andere mede door het overleg ontwikkelde projecten. Zo ging er vandaag enkele uren geleden in Zierikzee het project Cultuurbehoud en de Zeeuwse Musea "de Opvreter" van start. Een project dat zich richt op groep zeven van het basisonderwijs en waarin o.a. via een stripverhaal informatie wordt gegeven over de vele bedreigingen voor de collectie in een museum. Een ander actueel project dat mede door het overleg geëntameerd is, betreft het project "Basisvorming en musea in Zeeland". Dit project richt

zich op de onderbouw van het voortgezet onderwijs en heeft tot doel het ontwikkelen van middelen om de eigen woonomgeving te leren kennen, met name via de (collecties) van de Zeeuwse musea. Alle projecten richten zich met name erop, tot meer samenwerking te komen tussen provinciaal werkende instellingen, de diverse lokale en regionale musea en het onderwijs in Zeeland.

2. Met substantiële steun en op verzoek van het Ministerie van OCW heeft de Zeeuwse Bibliotheek in samenwerking met een groot aantal andere instellingen in Zeeland de laatste drie jaar een tweetal projecten rondom leesbevordering ontwikkeld. Deze projecten, één voor de doelgroep 7 tot 12-jarigen "Fantasia" genaamd en één voor de doelgroep 12 tot 18-jarigen "Sirene" genaamd, beogen onder andere de totstandkoming van een effectieve relatie tussen het onderwijs en bibliotheken in het bijzonder en met andere instellingen in Zeeland die actief zijn op het terrein van leesbevordering, het ontwikkelen van een geïntegreerde aanpak van leesbevorderingsactiviteiten maar ook jongeren intertextualiteit laten ontdekken, waardoor verbanden kunnen worden gelegd tussen literatuur en de cultuur van heden en verleden. De verwachting is dat na de afronding van deze projecten er een aantal zeer bruikbare instrumenten voor leesbevordering beschikbaar komen. Van het belang van lezen, blijven lezen, literatuur, poëzie in onze samenleving behoeft ik u niet te overtuigen.

Ik noem deze twee voorbeelden, omdat ze duidelijk maken dat het provinciaal niveau een ideaal niveau is om enerzijds voldoende afstand van de materie te nemen, maar anderzijds ook voldoende dicht daarbij staat om toch zeer concreet te blijven en werkbare methodieken aan te leveren. Het onderwijs dient zo veel mogelijk zelfstandig haar verantwoordelijkheden op dit terrein in te kunnen vullen en uit te kunnen voeren. Ook op andere terreinen, zoals architectuur, regionale geschiedbeoefening, het festival Cultureel Gekleurd, de Kunstbende, archeologie, monumentenzorg, podiumkunsten, is er sprake van activiteiten op het terrein van de cultuureducatie, in voorbereiding dan wel vooralsnog beleidsmatig gewenst en/of aangekondigd.

Ook zou ik zoals beloofd nog de titel van mijn inleiding "Cultuureducatie in Zeeland; een (nieuwe) uitdaging" toelichten. Het betreft echter een aantal uitdagingen. Eén daarvan is, te komen tot een integraal beleid en aanbod op het gebied van de cultuureducatie in Zeeland, want ik ben van mening dat we moeten vermijden dat iedere werksoort op zijn of haar manier het onderwijs gaat benaderen. Een andere uitdaging is, cultuureducatie niet alleen te beperken tot dit onderwijs maar ook andere doelgroepen daarin te onderkennen. Ik noem in dit verband belangrijke groepen welke niet meer of minder gemakkelijk via het onderwijs te benaderen is: de werkende en oudere jongeren; de grote en nog steeds groeiende groep van de zogenaamde senioren maar ook de in Zeeland verblijvende recreant en toerist.

Een derde uitdaging is het creëren van meer draagvlak, zowel financieel maar ook inhoudelijk als organisatorisch en bestuurlijk voor cultuureducatie in Zeeland. En dat zal niet gemakkelijk zijn, want de provincie Zeeland ziet zich de komende jaren met een substantiële verlaging van de uitkering van de bijdrage uit het provinciefonds geconfronteerd. Maar als een ieder ervan overtuigd is dat cultuureducatie meer dan de moeite waard is, moeten we daarin toch kunnen slagen. Persoonlijk zou ik gaarne cultuureducatie als een van de speerpunten van het nieuwe provinciale cultuurbeleid willen maken. Want kunst en cultuur nemen in onze samenleving een te bescheiden plaats in en vaak bestaat er veel onbegrip en weinig waardering voor of wordt de betekenis ervan niet (h)erkend. Trends

in de samenleving, zoals verzakelijking, materialisering, individualisering, de wellicht overdreven nadruk op alleen werkgelegenheid en economie, maken dit onbegrip en het weg relativeren van het belang van kunst en cultuur vaak alleen maar groter.

Het dient naar mijn mening de ultieme uitdaging van cultuureducatie en ons allen te zijn, in de perceptie van het belang van kunst en cultuur voor onze samenleving een belangrijke wijziging aan te brengen. Dit is nu van belang, maar ook voor onze toekomstige multiraciale samenleving. Of om maar de woorden van Staatssecretaris Nuis te citeren: "een maatschappij van mensen met cultuur als ruggegraat kan groeien naar eenheid in verscheidenheid".

Verslag van de discussie

F. Malschaert (Stichting Sirkel, Sittard) vraagt waarom er zoveel geld gaat naar bemiddelende instellingen. Er is een grijs circuit ontstaan. De kunstinstellingen kunnen het zelf wel regelen met het onderwijs. Ze moeten zo dicht mogelijk bij de scholen staan en bereid zijn naar die scholen toe te gaan. Hij heeft het dan vooral over cultuur met een grote C. Alles wat intermediair is mag volgens hem verdwijnen. Het geld dat daar naar toe gaat kan beter worden besteed aan mensen die binnen de instellingen die taken uitvoeren.

H. Schoonenberg heeft ervaren dat een bepaalde infrastructuur voor cultuureducatie nodig is. Als dit ontbreekt bestaat het gevaar dat je wegzinkt in een grijs circuit, waarin je wit betaald wordt.

Volgens **L. Urgel** (Stichting Symbiose, Kunst en Cultuur Limburg) vergeet de heer Malschaert dat er heel veel produkten níet bij de jongeren komen. Sirkel heeft die capaciteiten zelf in huis, maar voor anderen is er een distributie-apparaat nodig.

J. Welling (BISK) stelt daarop, dat niemand zich moeten laten weerhouden om een aanbod aan de scholen te doen. In Brabant heeft BISK kennelijk barrières kunnen slechten tussen aanbieders en onderwijs, met als gevolg een professioneel aanbod met 1800 speelervaringen méér.

M. Eurlings vraagt aan de heer Malschaert, of hij het een organieke taak vindt van instellingen om hun produkten te slijten aan de jeugdmarkt.

F. Malschaert ziet het inderdaad als de plicht van elke instelling die zich met cultuur bezighoudt, om er binnen de eigen organisatie voor te zorgen dat je op een optimale manier naar scholen toe kunt gaan.

Mevrouw **A. Pijpers** (Stichting VMC, Zeeland) brengt naar voren dat je wel elke individuele kunstenaar/instelling naar de scholen kunt laten gaan, maar dat dit slechts tot gevolg heeft dat die scholen door de bomen het bos niet meer zien.

B. Bettinger (lid Provinciale Staten Limburg en docent) onderschrijft de opmerkingen van mevrouw Pijpers en vraagt hoe de heer Malschaert kan garanderen dat het kunstaanbod in gelijke mate aan de scholen wordt gedaan.

F. Breman brengt de vraag naar voren of leerkrachten nog wel aan kunst- en cultuureducatie willen en kunnen doen. Leerkrachten zijn toch al vaak duizendpoten. Hoe motiveer je leerkrachten? Hebben we dan toch een soort "kunstzinnige hulpouders" nodig? Wanneer nemen vrijwilligers dan de taken over van leerkrachten?

A. Gijzels ziet educatie in de eerste plaats als taak van de leerkrachten, die ook onderling vakken kunnen uitwisselen. De ervaring leert echter, dat cultuureducatie het beste kan plaatsvinden in de eigen groep. Emotioneel gezien is de band met de eigen leerkrachten de basis voor kunst- en cultuureducatie.

J. Welling geeft vervolgens aan, dat er in de strategie van de steunfunctie naar het onderwijs toe wel het een en ander is veranderd. Jarenlang zijn leerkrachten met een schuldgevoel opgezadeld en is hen het gevoel gegeven tekort te schieten. Periodiek vonden daarbij peilingen plaats van de kwaliteit van het onderwijs. Nu wordt erkend dat de klassedocent niet voor alles met dezelfde kwaliteit is in te zetten, zeker niet op het gebied van kunsteducatie. De leerkrachten moeten de mogelijkheid krijgen om hun eigen verantwoordelijkheid te nemen, terwijl de steunfunctie als regisseur optreedt die tegemoet moet komen aan de beperkingen van de leerkrachten.

Mevrouw E. Bos (Hoofd Kunsteducatie/Amateurkunsten van het Ministerie van OCenW) onderschrijft dit. Zij geeft aan dat het curriculum binnen de PABO's zal worden herzien. Er wordt bekeken of er specialisaties kunnen komen in de afstudeerrichtingen. De verantwoordelijkheid voor de scholen komt meer bij gemeenten te liggen; de leerkrachten worden door gemeenten aangesteld. Dat betekent dat een leerkracht ook op meerdere scholen kan gaan werken.

M. Eurlings heeft moeite met de insteek dat je leerkrachten zou kunnen compenseren door het aanbieden van lespakketten. Dit is een armoedebod dat haaks staat op de creativiteit van het onderwijs zelf. Als je als samenleving hoge eisen stelt aan leerkrachten, moet je ook investeren in hun extra kwaliteiten, uitgaande van zijn of haar specifieke taak. Daarbij is teamwerk van belang. De aansturing moet wel vanuit de scholen komen.

Mevrouw J. Wishaupt (Toneelacademie Maastricht) stelt dat de toneelacademie mensen aflevert die uitstekend les kunnen geven in het vak toneel. Zij hoopt dat er met veranderingen in het voortgezet onderwijs toch weer een plek komt voor echte vakdocenten toneelkunst die het aanbod kennen. Als er vervolgens ook een goed toneelinstituut aanwezig is, is er er verder weinig begeleiding nodig.

Volgens J. Gosselink (Schoolbegeleidingsdienst Oss) kunnen basisscholen veel autonomer worden in hun beleid. Via een directeurenoverleg kan gezamenlijk een cultuurbeleid worden gemaakt.

De heer Urgel heeft wel begrip voor dit standpunt. Hij geeft daarbij aan dat BISK instellingen aan elkaar koppelt, zonder dat het een groot intermediair is geworden met een ontzettend duur apparaat.

Scholen moeten zich volgens de heer Schoonenberg realiseren dat ze leerlingen moeten vormen. Ook moeten ze marktgevoelig gaan worden en zouden docenten inplaats van generalisten, specialisten op een bepaald terrein moeten worden. Vakdocenten moeten het culturele klimaat kennen. Zo'n school zou toch in staat moeten zijn om aan te haken bij de lokale cultuur en culturele instellingen. Het is de vraag of er dan wel een intermediaire structuur nodig is.

Daarop stelt de heer Urgel, dat je bijvoorbeeld een voorstelling vanwege de kostprijs niet voor een kleine groep kan presenteren. Daarom wordt gezocht naar coördinatie, bijvoorbeeld voor het projekt "Samen naar school". Ook hierbij treden overigens wel problemen op.

H. Schoonenberg erkent dat het misschien frusterend is dat hij praat over een toekomstbeeld, met scholen van misschien wel 500 leerlingen. Wat het heden betreft heeft hij ech-

ter de ervaring, dat 12% van de scholen die een speciaal budget hebben voor projecten, dit geld op de spaarbank zetten of het anders besteden. Er is dus wel degelijk geld waarover de scholen verantwoording zouden moeten afleggen, ook aan de ouders. Intercultureel onderwijs wordt bovendien steeds belangrijker. Binnen samenwerkingsverbanden van basisscholen is men nu vaak bezig elkaar op te vreten. Echt samenwerken, samen cultuur/kunst inkopen moet toch mogelijk zijn: "wacht maar, alles wordt nieuw". Een intermediair dient een helder aanbod te hebben.

Mevrouw **I. Timmers** (Theaterensemble Het Vervolg, Maastricht) heeft ervaren dat als er een goede vakdocent is, men altijd bereid is een redelijke prijs te betalen en te zorgen voor voorzieningen. Ook over het aantal leerlingen is er dan geen discussie. Vanuit de kunstzinnige vorming wil men echter zoveel mogelijk voorstellingen voor zoveel mogelijk kinderen, voor een zo lage mogelijke prijs. Dan krijg je zoets als voorstellingen in een zwembad. Zelf iemand in huis hebben die de zaak regelt, is veel beter dan te maken hebben met mensen uit de kunstzinnige vorming die zich ook nog eens met de inhoud van je productie bemoeien, of controversiële voorstellingen willen uitsluiten.

R. Benen (Basisschool Scharn, Maastricht) brengt naar voren dat er een goed project was in Maastricht: het kunstmenu. De gemeente trok het subsidie aanvankelijk in en slechts na veel protest is er nu f 50.000,— losgekomen, voor 10.000 leerlingen. Hij vraagt aan de gemeente Maastricht en aan de provincie wat zij denken te gaan doen.

De provincie Limburg heeft, aldus de heer **Eurlings**, het voornemen om méér te gaan doen aan cultuureducatie. Deze conferentie is er onder meer juist voor bedoeld om te bekijken hoe dit het beste kan gebeuren.

G. de Kok voegt daaraan toe dat de provincie Zeeland op dit terrein veel investeert. Als je zou zeggen "weg met die intermediair", houdt dit in dat je het geld moet gaan verspreiden over de onderwijsinstellingen. En dat zal de provincie niet doen. Of je geeft geld direct aan de kunstinstellingen en ook dat zal de provincie niet doen. Veel van de instellingen die in Zeeland worden ingezet bij cultuureducatie bevinden zich buiten Zeeland. De provincie moet er wel zelf zicht op kunnen blijven houden wat er precies met het geld gebeurt. In Zeeland gaat het goed en is de steunfunctie hard nodig, omdat de scholen het zelf niet (kunnen) doen.

De heer **Malschaert** is daarentegen van mening dat de provincie het geld wél aan de scholen kan geven. Een rekensommetje leert volgens hem het volgende: stel er gaat f 1 miljoen naar intermediairs en f 1 miljoen aan mensen die komen spelen. Voor die f 2 miljoen kun je het dubbele aantal voorstellingen spelen. De vervoerskosten zijn vaak financieel een probleem: voor f 2 miljoen kun je 1 miljoen kilometer bus laten rijden.

Volgens de heer **Vogelzang** is er misschien bij cultuur met een grote C geen behoefte aan een intermediair, op het gebied van de kleine c echter wel degelijk. Scholen en aanbodkant bereiken elkaar anders niet.

Zodra de scholen daaraan behoefte hebben, moeten de steunfuncties volgens de heer **Welling** iets ondernemen. BISK organiseert geen voorstellingen, maar het onderwijs en zorgt ervoor dat de scholen toekomen aan de nodige kunstconfrontatie.

Uit de zaal wordt hierop gevraagd of zulke voorzieningen niet eerder een druppel zijn op een gloeiende plaat. Realiseert de steunfunctie zich wel dat zij slechts een noodvoorziening is?

De heer de Kok is van oordeel dat er voor cultuur altijd te weinig geld is. Het onderwijs moet in de eerste plaats zorgen voor cultuureducatie. Het provinciaal bestuur neemt daarin echter ook zijn verantwoording, waar de scholen blij mee zijn. In ieder geval is er in Zeeland een duidelijke taak voor een intermediair en, mits ze goed geëguipeerd is, ook een blijvende taak.

R. Benen denkt dat er na de afbraak van het kunstmenu door de bezuiniging van de gemeente Maastricht, nu weer coördinatie nodig is. Vanuit de scholen zelf is de activiteit niet weer opgestart.

C. van Herkhuizen (Regionaal Centrum voor Kunstzinnige Vorming in de Westelijke Mijnstreek) brengt naar voren, dat er dankzij de energie van scholen en gemeentebesturen in de Westelijke Mijnstreek geen bezuinigingen zijn doorgevoerd. Bij het centrum voor KV zijn consulenten werkzaam voor vier disciplines, voor basis- en secundair onderwijs. Er zijn 210 voorstellingen gegeven, zonder subsidie, met zalen van 600 kinderen. Het centrum kan geen voorstellingen van Het Vervolg plaatsen, maar wel kleine producties voor een laag budget. Hij doet een oproep aan politici en anderen: er blijft bemiddelingsgeld nodig, omdat de prijzen van theatervoorstellingen over het algemeen voor scholen veel te hoog zijn. Keuzes hebben daardoor over het algemeen noodgedwongen minder te maken met kwaliteit dan met het geringe budget van de basisscholen.

Het steekt H. de Pijper (Dienst KCO, gemeente Maastricht) een beetje dat de nadruk wordt gelegd op alles wat verdwenen is. In Maastricht is inmiddels met een kleiner budget weer van alles opgezet. Samen met het onderwijs is Maastricht op de goede weg. Scholen kunnen beter hun blik richten op de toekomst, om met de gemeente Maastricht en misschien ook in samenwerking met het Bonnefantenmuseum verdere activiteiten op touw te zetten.

De heer Benen had de bedoeling voors en tegens aan te voeren over de coördinatie. Hij is blij met die coördinatie en wil degenen die zich daarmee bezig houden complimenteren, zeker gezien het beperkte budget. Wel wil hij weten waar het geld volgens de gemeente en de provincie dan wel vandaan zou moeten komen.

Volgens T. Gybels (wethouder cultuur en financiën van de gemeente Landgraaf) moet er zoveel mogelijk gebeuren. Maar je moet daarbij heel duidelijk zijn in wat je van elkaar verwacht en waar de verantwoordelijkheden liggen. Een gemeentebestuur mag je aanspreken op invulling van randvoorwaarden in de eigen gemeente: accommodaties, netwerkvorming tussen onderwijs en instellingen en gemeentelijk subsidie. De gemeente hoort echter niet te subsidiëren in kosten die binnen de school horen. Hij vertikt het om als gemeente de excuus-Truus van rijk en scholen te worden als deze zelf niets zouden doen. Wat in een leerplan voorkomt, hoort betaald te worden door de school en gedragen door deskundigen. In Landgraaf voert de Vrije Akademie het project Kunstconfrontatie uit, in opdracht van het gemeentebestuur en deels met gemeentelijk geld.

De heer Gijzels is het ermee eens dat projecten de eerste verantwoordelijkheid zijn van de school. De mogelijkheden gaan de draagkracht van de scholen echter te boven. Wil de gemeente in haar cultuurbeleid bereiken dat inwoners participeren aan kunst en cultuur dan kan men daarvoor kiezen. Alleen scholen die zelf op dit gebied initiatief nemen en daaraan ook bijdragen, zouden gebruik mogen maken van die gemeentelijke middelen.

De heer Gybels is akkoord met een stimulerende taak van de gemeente. Er is dan een soort "smeergeld" nodig om de zaak van de grond te krijgen. Dat betreft echter geen rechtstreeks geld voor de leerkrachten. Als voor een projekt de kosten niet zelf kunnen worden gedragen, deugt het niet.

H. Trentelman (Theaterensemble Het Vervolg) constateert dat in de discussie nog niet duidelijk is geworden waarom dat grijze circuit van intermediairs nodig zou zijn. Bovendien ligt er ook een duidelijke taak voor de schouwburggenoten: professionele instellingen die een overzicht hebben van de produkties. Waarom zou je de schouwburggenoten dan ook niet inschakelen om dat aanbod mede te verzorgen?

De heer L. Sijbers (Stichting Symbiose, Kunst en cultuur) stelt dat het veel te duur is om elke instelling een educatieve dienst te laten instellen. Hij constateert bovendien dat de markt zelf in Limburg niets geregeld heeft.

Hier is de heer Malschaert het niet mee eens. Er zijn tal van voorstellingen die soms direct zijn uitverkocht, zonder intermediair. Van te voren worden lesbrieven uitgebracht en de voorstellingen worden achteraf doorgesproken. Er gebeurt wel degelijk heel veel.

De heer Sijbers geeft aan dat uitwisselingen tussen scholen en kunstinstellingen uiterst beperkt zijn, om verschillende redenen die ook door Het Vervolg al zijn aangegeven. BISK presenteert een goed model, dat ook in de praktijk wordt uitgevoerd. Als de heer Schoonenberg gelijk krijgt en de scholen het zelf gaan doen, is dat ook prima. Zolang dit niet zo is en de markt het zelf niet oppakt, is het volgens hem een taak van de provincie die is blijven liggen. Je dient substantieel te investeren en verder te gaan dan een incidenteel subsidie.

P. Mols (Veldhoven, gemeentelijk Museum en projecten in onderwijs) geeft aan dat in Veldhoven de basischolen wel degelijk zelf projecten opzetten in allerlei disciplines. Die scholen in Maastricht hadden volgens hem ook zelf kunnen gaan samenwerken. Het gaat om de wil om iets te doen, dat heeft meer zin dan dat je je laat verstrikken in allerlei instanties en deskundigen.

Volgens de ervaring van de heer Quik werkt het niet als een instelling zelf geen mogelijkheden heeft om scholen op te vangen. Voor het Bonnefantenmuseum ligt dit anders dan in de toneelsector: het museum heeft een produkt dat niet reist. Uit een onderzoek dat is verricht door de nieuwe educatief medewerker van het museum, is gebleken dat voor het onderwijs in Limburg vooral vervoer een probleem vormt. Door steun van het Anjerfonds zijn er nu mogelijkheden voor scholen om een aanzienlijk deel van de vervoerskosten naar het museum vergoed te krijgen. De infrastructuur voor cultuureducatie in Limburg verkeert echter nog in een pril stadium.

Deze opmerking is voor de heer Welling aanleiding om aan te geven dat in Brabant bij de de programmering optimaal wordt ingespeeld op wat er lokaal beschikbaar is. De belan-

gen van de lokale instellingen worden zo volledig geïntegreerd. Zo heeft het onderwijs in Tilburg nauwe banden met De Pont; in Deurne met De Wieger; in Oss is er een directe lijn met het Jan Cunencentrum.

P. Fransman (Stichting Symbiose Kunst en Cultuur) brengt naar voren dat er naast het Bonnefantenmuseum zo'n 70 andere, lokale, musea zijn in Limburg. De scholen kunnen naar musea in de buurt, met geringe entreekosten en nauwelijks vervoerskosten. Het valt hem op dat er vooral wordt gesproken over de kunsten. Bovendien zijn er veel dingen gezegd die haaks staan op het onderzoek van mevrouw Born en mevrouw Op het Veld. Hij zou hun ervaringsgegevens en onderzoekscijfers meer bij de discussie betrokken willen zien. Tevens is hem opgevallen dat de belangstelling vanuit het onderwijs voor dit thema gering is. Docenten zouden moeten worden gestimuleerd om meer aan cultuureducatie te doen. De vraag is alleen op welke manier. Onderwijsinstellingen moeten, zo vervolgt de heer Fransman, de directe omgeving in. Veel musea hebben lesbrieven en werken samen met educatoren en vrijwilligers. De heer Schoonenberg heeft er al op aangedrongen om de omgeving binnen de school te laten: de fanfare naar je toe laten komen én heemkun-
deverenigingen. In zijn algemeenheid kan veel meer worden samengewerkt met amateur-
kunst-verenigingen.

Mevrouw L. Meulenberg (vakleerkracht in Zeeland) is blij dat de VMC in Zeeland bestaat. Uit eigen ervaring is haar bekend dat alle basisscholen er veel gebruik van maken. Het VMC organiseert om de twee maanden bijeenkomsten met vakleerkrachten waar ideeën en gegevens worden uitgewisseld. De vakdocenten worden gestimuleerd om de kunstenaars de school binnen te halen. Het draait nu 3 jaar met veel succes en met veel plezier.

Mevrouw Born wijst er voor de duidelijkheid op, dat bij het onderzoek nadrukkelijk is uitgegaan van grote én kleine instellingen. Zij heeft dan ook niet gesproken van een aantal van 18 schouwburgen in Zeeland, maar over 18 podia.

J. Giesen (Rijkshogeschool Maastricht) dacht bij het horen van de resultaten van het onderzoek van mevrouw Born en mevrouw Op het Veld: waarom is er in 25 jaar niets veranderd? Zowel de diagnose als de geschetste genezing klinken hem bekend in de oren: het onderwijs moet ons redden. In de afgelopen jaren heeft hij al een heleboel modellen die nu naar voren worden gebracht zien passeren en heeft er ook vele toegepast. Toch zitten we nog met dezelfde kwestie. Hij vraagt aan de anderen in de zaal waarom dit nog steeds niet is opgelost. Zelf veronderstelt hij dat mensen wellicht niet écht geloven dat je niet kunt leven zonder kunst.

Uit eigen ervaring heeft de heer **Sijbers** sterk de overtuiging dat het onderwijs vooral uit is op kennisoverdracht, op cognitieve kennis. Kunst heeft hij zelden op scholen aangetroffen als autonome discipline. Hij denkt dat het waar is wat de heer Giesen zegt en dat maar heel weinig mensen vinden dat je van kunst een beter mens kan worden. Aanbieders zouden zich, als resultaat van het gepresenteerde onderzoek, bezig moeten houden met de vraag hoe cultuureducatie aanvullend zou kunnen werken op het onderwijs. Zelf heeft hij ooit drama mogen geven, omdat het spellingsonderwijs dan verlevendigd zou worden. Hij wil echter drama geven omdat het een schitterend vak is. Voorstellingen moeten zelf naar de scholen gaan. Ga dan niet uit van die markt/de vraag. Vraag bijvoorbeeld eens aan een groep LTS-ers of ze theater willen zien. Dan krijg je nul op het rekest. De heer **Sijbers** wil dat ze theater zien omdat hij denkt dat het goed is om theater te zien. Zo'n instelling kom je volgens hem maar weinig tegen.

De heer **Malschaert** meldt dat Sirkel en samenwerkingsverband heeft met de LTS in Sittard. Er zijn twee bussen LTS-ers naar een landelijke première gegaan in Utrecht, jongs die nooit naar het theater gingen. Ze zijn drie keer naar dezelfde voorstelling gegaan. Instellingen en makers moeten het zelf regelen.

Mevrouw **G.Bleijenberg** (Raad voor de Kunst) brengt naar voren dat binnen de commissie onderwijs van de Raad voor de Kunst steeds aan de orde komt, dat het zo merkwaardig is dat vakken als rekenen en taal belangrijker worden gevonden. Die mogen wél "door de strot worden geduwd". Daar vraagt de markt toch ook niet naar. Genieten van kunst en cultuur moet wel degelijk ook geleerd worden. Een groot deel van de problemen met kunstonderwijs/kunstvakonderwijs worden veroorzaakt doordat docenten bang zijn voor kunst en denken dat ze het niet aan de leerlingen kunnen leren. Wellicht speelt talent een rol, maar de vraag is of dat al zo is bij leerlingen in het basisonderwijs.

J. Hausmans (projectleider muziek/dans/drama bij het Instituut voor Leerplanontwikkeling Enschede) is van mening dat de plaats van de kunstvakken de laatste jaren structureler is dan ooit. Dit is te zien aan de nieuwe invoering van het tweede-fase onderwijs en een nieuw vak kunstzinnige en culturele vorming waarin juist die kunstconfrontatie voor alle leerlingen centraal staat. Er komt een vaste plaats voor de kunstvakken gekoppeld aan kerndoelen. Als je kijkt naar maatregelen die de overheid heeft genomen, is die plaats van de kunstvakken nog helemaal niet zo slecht. De maatschappij vindt kunst blijikbaar goed, anders werd het niet voorgeschreven.

Mevrouw **Bleijenberg** vindt het plezierig dat het blijikbaar in het overheidsbeleid goed is geregeld, maar in de praktijk komt er toch niet zo heel veel van terecht. In het basisonderwijs zijn er dan nu weliswaar meer vakken mogelijk gemaakt, maar in de praktijk kiezen de meeste scholen toch voor de traditionele vakken. Dan doet de vraag zich voor of wij een kunstonderwijsbeleid voeren dan wel een kunstonderwijzersbeleid.

De heer **Quik** is het in die zin met de heer **Malschaert** eens, dat het zeer moeilijk is om van te voren te bepalen wat kinderen leuk vinden. Menige onderwijzer is in het Bonnefantenmuseum zeer verbaasd hoe enthousiast kinderen soms zijn over de meest avantgardistische kunst. Een probleem bij menige instelling is echter, dat samenwerking aan hun condities moet voldoen. De culturele instellingen moeten het echter doen op de condities van de scholen, daar gaat het om.

Mevrouw **Wishaupt** geeft aan dat men er zich binnen de Toneelacademie het hoofd over heeft gebroken, hoe het beeld er uit gaat zien voor de afgestudeerden. Enerzijds heerst er optimisme door de leerplannen. Aan de andere kant zijn er geluiden vanuit het Ministerie, dat de docenten vooral generalist moeten worden.

De heer **Gosseling** benadrukt dat er wel degelijk belangstelling is vanuit de scholen voor kunst/cultuureducatie; in Brabant zijn alle scholen bereid te betalen en te discussiëren over wat ze met cultuureducatie willen. De projecten worden samen met BISK opgezet. De scholen voeren discussies over wat ze met die cultuureducatie willen. Niet alleen het organisatieschema van BISK wordt bekeken, maar ook vragen de samenwerkende instellingen aan belangstellenden in het onderwijs om mee te denken. Die mensen hebben weer invloed op de rest van de school. Zo werk je aan onderwijsontwikkeling. Samen met de steunfunctie krijgt de onderwijsbegeleidingsdienst het volgens de

heer Gosseling voor elkaar. Hier wordt teveel gepraat vanuit het produkt dat je wel of niet zou slijten. Wat je daarentegen zou moeten doen, is bekijken wat interessant is voor de kinderen en beoordelen of de projekten kwalitatief voldoende zijn. Die discussie heeft de heer Gosseling hier nog niet gehoord.

De heer **Been** ervaart dat ouders er om vragen dat de kinderen naar het middelbaar onderwijs gaan met vakken als rekenen en taal. Tekenen en handvaardigheid komen helemaal niet meer aan bod. Het zijn vaak "pretvakken". Ook door het beleid van het Ministerie zijn er steeds minder van deze vakken. Wellicht is het zo dat de maatschappij dat vraagt en de school op die vraag reageert. De instelling zou inderdaad zo moeten zijn, dat je wilt dat kinderen vakken krijgen op het gebied van kunst en cultuur. Dan zijn steunfuncties misschien niet meer nodig. De meeste leerkrachten kijken er echter iets anders tegenaan. Als er een programma is nemen scholen het overigens wel over. Het is dan wel belangrijk dat er iemand is om te coördineren.

Naar de mening van de heer **Welling** is zo'n opstelling iets te passief. De school zelf zal kunst en cultuur belangrijk moeten vinden, zich ermee moeten profileren en dit zichtbaar maken in de school. De leerlingen raken er zo mee vertrouwd en zullen die onderwerpen vanzelfsprekend en belangrijk gaan vinden.

Volgens de heer **Gybels** is er veel enthousiame en belangstelling: voor harmonieën maar ook voor een experimenteel bijzonder poëziefestival. Maar hij constateert ook dat je bij een verzoek om financiën de politiek, de gemeenteraad, goed moet informeren en zien een meerderheid warm te krijgen om ook de benodigde financiën te verschaffen. Bovendien moeten niet steeds de problemen worden benadrukt. Het is niet zo dat er geen vooruitgang is, je moet de pessimistische processen, de lethargie doorbreken door zaken van de grond te tillen en dingen te doen die door mensen plezierig uitdagend, confronterend en shockerend ervaren worden. Aan de slag gaan en letterlijk de eigen grenzen doorbreken.

Mevrouw **M. Hoogbergen** (Ministerie van OCen W) geeft aan dat de overheid de randvoorwaarden schept voor kunstvakken. Er wordt nog steeds gepleit voor vakdocenten, niet voor generalisten. Momenteel wordt gewerkt aan een aparte notitie over de bevordering van cultuureducatie in het onderwijs, zowel voor het primaire onderwijs, het voortgezet onderwijs als het beroepsonderwijs. Daar zal ook een prijskaartje aan komen te hangen.

Mevrouw **Wishaupt** heeft echter zwart op wit in een notitie van de Minister die een toekomstig leraarschap schetst, waarin de door haar genoemde opmerkingen staan. Spreken over vakdocenten die breed zijn opgeleid, is iets anders dan praten over pure generalisten.

De heer **Sijbers** ziet liever vakdocenten dan een bijscholing van leerkrachten. De heer **Malschaert** kan wellicht vanuit zijn eigen passie voor het vak groepen LTS-ers enthousiast maken voor zijn voorstellingen. Het ontbreekt echter aan een goede structuur op lokaal niveau, zodat bevlogen mensen ook op een volwaardige manier aan het werk kunnen. Als het er werkelijk op aan komt, er een verdeling van het budget aan te pas komt, moeten we nog maar zien wat het belangrijkste wordt gevonden.

De heer **Giesen** constateert het optimisme van onder anderen de heer Gybels en vraagt zich af of er de laatste 25 jaar dan toch zoveel is gebeurd dat hij niet gezien heeft. Je moet er enorm veel moeite voor doen om mensen te overtuigen. Het is nog steeds de vraag of iedereen wel vindt dat kunst/cultuur moet.

De heer **Majoor** stelt daarop de vraag: staat of valt cultuureducatie met de inzet van zeloten? Komt het voort uit een gepassioneerde van mensen die daar een verantwoordelijkheid voor voelen?

J. Fenne (leraar geschiedenis, Scholengemeenschap Stein) is van mening dat er hier vanuit een zeer elitaire groep wordt gedacht over het onderwijs, zonder het onderwijs zelf aan bod te laten. Cultuureducatie staat of valt inderdaad met zeloten. Als leraar en als kunstenaar moet je er behoorlijk fanatiek tegenaan gaan. Je zal ook heel veel gratis moeten doen. Lang niet alle scholen zijn hier echter aan toe, als je ziet wat er in het algemeen van de leerkrachten wordt verwacht, ook organisatorisch en financieel. Hij zou de scholen wel eens willen tellen die in Brabant elk jaar geld op de rekening kunnen zetten. Met een goede bemiddeling zullen veel scholen blij zijn, ook voor de democratisering van de kunst. Zo komt het niet alleen terecht op die scholen waar zo'n fanatiekeling die kunstenaar binnenhaalt. Voor het onderwijs zijn vakleerkrachten heel goed. Volgens Minister Ritzen moeten leraren met een beetje bijscholing aan kunstzinnige vorming gaan doen, bijvoorbeeld een docent wiskunde die kunstzinnige vorming móet gaan geven. Dan krijg je juist niet de zeloten die je zou moeten hebben.

De heer de **Vuijst** (projectleider kunstzinnige vakken primair onderwijs, SLO Enschede) is van mening dat er sprake is van veel of/of redeneringen. In de eerste plaats moet er sprake zijn van randvoorwaarden voor kunstzinnige vorming. Ten tweede gaat het niet alleen om mensen die idealistisch zijn, dat mag je niet voor 100% van mensen verwachten. Ook generalisten in het basisonderwijs moet je de instrumenten geven, bijvoorbeeld via lesmateriaal. Bovendien moet er geluisterd worden naar het onderwijs. Op een aantal punten ziet de heer de **Vuijst** wel degelijk enige vooruitgang.

P. Weinstock (directeur Muziekschool Heerlen) merkt op dat alle betrokkenen moeten leren om daadwerkelijk samenwerking te zoeken. De gemeente Heerlen geeft hiervoor subsidies. Veel argumenten worden voor het eigenbelang aangevoerd, waarbij teveel wordt gekeken wat een ander niet goed zou doen. In Brabant en Zeeland lijkt het beter te gaan, we kunnen dus leren uit andere provincies: netwerken vormen, de maatschappelijke relevantie bekijken van instellingen op hun eigen plek en in hun eigen omgeving. In provinciaal kader dient gezien te worden wat er op lokaal niveau gebeurt; alle instellingen moeten daarbij worden betrokken.

De heer **Weling** (Maastricht) vraagt aan de provincie Limburg hoe het te rijmen is dat de provincie een aantal jaren geleden de subsidies stopte voor kunstzinnige vorming en nu een werkconferentie cultuureducatie organiseert.

De heer **Eurlings** reageert daarop door ook te verwijzen naar de vraag waar je verantwoordelijkheid ligt als provincie. Daarbij geeft hij aan dat de provincie nadrukkelijk een belangrijke aanjagende taak heeft. Die verantwoordelijkheid zal de provincie niet uit de weg gaan.

Samenvatting

Tot slot geeft de heer Eurlings een samenvatting van de discussie. Er is een aantal stellingen betrokken en standpunten verwoord, vanuit verschillende hoeken. Duidelijk is in ieder geval dat alle aanwezigen op deze conferentie aandacht willen besteden aan cultuureducatie. Gezamenlijk kunnen we er iets aan doen. Het is ook duidelijk dat er veel belangen mee zijn gemoeid: voor de een als producent, voor de ander als afzetgebied en voor weer een ander als intermediair. Het gaat echter om de opvoeding van jeugd en de vraag hoe kunst en cultuur daaraan een bijdrage kunnen leveren. Daaraan gekoppeld de kwestie, hoe dit zo goed mogelijk organisatorisch van de grond te krijgen.

De makers stellen dat ze direct naar de jeugd toegaan: "dat is onze oorspronkelijke taak, we zijn daarvoor geëquipeerd". De bemiddelaars stellen daarop dat er toch iemand moet zijn die vraag en aanbod op elkaar afstemt. Vervolgens is het de vraag of de overheid hierin moet sturen, of dat je het kunt vergelijken met de woningbouw. Als er behoefte is aan huizen en er is een aanbod, komt de makelaar er vanzelf tussen.

Het is echter de vraag of het onderwijs dat zelforganiserend vermogen al heeft, of dat er tijdelijk een hulpstructuur nodig is om de processen die je samen wilt opzetten ook van de grond te krijgen. Als je kijkt naar de rol van de provincie, zie je dat veel geld wordt geïnvesteerd in de culturele infrastructuur. Die infrastructuur moet ook ten dienste komen van de samenleving en zeker voor de opvoeding van jongeren. Er ligt voor instellingen een belangrijke taak hierin, ook de taak om hun gezicht te laten zien. Een voetbalclub nodigt immers ook de kinderen uit, gaat naar de klant toe.

De rol van de scholen is nadrukkelijk genoemd: die hebben de opvoeding van kinderen als taak. Die primaire verantwoordelijkheid kunnen zij niet overdragen aan een intermediair instituut of aan de producent. De scholen moeten zelf aangeven hoe vanuit die primaire opdracht, de culturele omgeving een meerwaarde kan opleveren. Scholen dienen zelf voor makelaar te spelen om het aanbod aan ervaringen te gebruiken.

Er tekent zich op deze conferentie ook een waterscheidend beginsel af tussen optimisten en pessimisten. We moeten ervoor waken om ons uit de markt te prijzen en de opmerking uitlokken onrealistisch bezig te zijn. Als samenleving heb je duidelijk een taak voor wat betreft cultuur: de betrokken instellingen moeten de handen in elkaar slaan. Over de manier waarop dit zou moeten gebeuren zijn diverse suggesties gedaan, duidelijk is in ieder geval dat er voldoende mogelijkheden liggen.

In de conferentie zijn we minder toegekomen aan keuzes tussen het brede of smallere cultuurbegrip. We zullen in ieder geval duidelijk oog moeten hebben voor de eigen manier waarop jeugd zelf cultuur schept. De actieve participatie aan cultuur dient dan ook veel aandacht te krijgen. Anders dreigt er een vast patroon te ontstaan van het uitsluitend overdragen van cultuur. De scholen moeten kiezen waar ze accenten leggen, waarbij ze naast het overdragen van cultuur ook de persoon van de leerling centraal zouden moeten stellen.

Tot slot constateert de heer Eurlings dat in deze werkconferentie in ieder geval de nodige impulsen zijn verkregen. Het proces is niet afgerond. De zuidelijke provincies kunnen hiermee, evenals het Ministerie van OCenW en ook kijkend over de landsgrenzen heen, verder aan de slag om te proberen optimale resultaten te behalen op het gebied van cultuureducatie.

Aanmeldingen/deelnemers*

W. Aerts	Wethouder gemeente Venlo
J. van Aspert	Provincie Zeeland
J. van Baalen	Centrum voor de Kunsten Eindhoven
F. Bachus	Gemeente Den Bosch
P. Baeten	Provinciaal Bureau Welzijnsplanning, Limburg
K. Barbou	Ensemble Contraint
C. Bakker	Landgraaf
J. van Bemmell	Goutum (Fr.)
L. Benders	Provincie Limburg
R. Benen	Basisschool Scharn Maastricht
M. Berendse	Theater Netwerk Amsterdam
B. Bettinger	lid Provinciale Staten, Limburg
hr/mw. Beijer	
G. Bleijenberg	Raad voor de Kunst Den Haag
E. Bos	Ministerie van OCenW Rijswijk
P. Boudewijn	lid Provinciale Staten Limburg
H. Braun	Heerewaarden
F. Bremen	Gemeente Landgraaf
J. Brosens	Centrum voor Amateurkunst N-Brabant Tilburg
C. Bunnik	Ministerie OCenW
M. Cieraad	Stichting Venrayse Kunstkring
T. Darley	Basisschool Scharn Maastricht
Mw. Dieteren	
C. Dietvorst	Arbeidspool Breda
P. van Dijk	Academie Beeldende Kunsten
C. Dijkstra	lid Provinciale Staten Limburg
J. Dols	Gemeente Sittard
H. Dowit	Zuidelijk Toneel Eindhoven
D. le Duc	Culturele Raad Vlissingen
J. Dumarteau	Afrikacentrum Cadier en Keer
G. Engels	Gemeente Kerkrade
P. Fransman	Stichting Symbiose, KCL Maastricht
A. Gerrits	HeerlenR. Gerritsen Gemeente Den Bosch
F. Gielen	Provincie Limburg
J. Giesen	Rijkshogeschool Maastricht
J. Gosselink	Onderwijs Begeleidingsdienst Oss
D. de Graaf	Gemeente Maastricht
K. Grijsbach	Provinciaal Bureau Welzijnsplanning, Limburg
Th. Gybels	Gemeente Landgraaf
T. Gybels-v.d. Warenburg	lid Provinciale Staten Limburg
D. Hamerlijnck	Stichting Kunst en Cultuur Haarlem
J. Hausmans	Stichting Leerplan Ontwikkeling Enschede
C. van Herkhuizen	Stichting Creatief Centrum Geleen
R. Hoekstra	Gemeente Roermond
J. Hövelings	Stedelijk Museum Roermond
A. Hofstee	Gemeente Eindhoven

M. Hoogbergen	Ministerie van OCenW Zoetermeer
G. Huisman	Zeeuwse Bibliotheek Middelburg
W. Huppertz	Stichting Limburgse Kastelen Arcen
Y. Indemans-Rutten	lid Provinciale Staten Limburg
E. Insinger	Ministerie van OCenW Rijswijk
A. Jacobs	Hoensbroek
J. Jamar	Rijksarchief Limburg Maastricht
F. de Jong	Kumulus Maastricht
C. Jonker	Maarheeze
H. Joosten	Stichting Symbiose, KCL Maastricht
M. Kemmerling	Maastricht
J. Kern	Gemeente Vaals
T. Kilsdonk-Lamée	Stichting KVNL Venlo
J. Knoors	Grevenbicht
M. Koster	Provincie Zuid-Holland
H. Kroonberg	Gemeente Den Bosch
R. Kruk	Provincie Noord-Holland
H. Kurvers	Kring Vrienden van 's-Hertogenbosch
P. Kusters	Maastricht
K. van Leeuwen	Kruis van Bourgondië Maastricht
L. Maas	Centrum voor Kunstzinnige Vorming Weert
F. Malschaert	Sirkel Theater Sittard
M. Meijers	Provincie Limburg
L. Meulenberg-Flipse	Stichting Delta Cultureel Veere
W. Molenaar	Stichting Cultureel Gekleurd Breda
P. Mols	Valkenswaard
J. Nijsten	Opera Zuid Maastricht
J. van Overveld	Eindhoven
H. Palmen	Academie Beeldende Kunsten Maastricht
M. Pals	Stichting Theater Artemis Den Bosch
H. de Pijper	Gemeente Maastricht
A. Pijpers	Stichting VMC Zeeland Middelburg
J. Prakken	Heerlen
L. Pustjens	Sittardse Muziekschool
T. Quik	Bonnefantenmuseum, Maastricht
Th. van Rensch	Rijksarchief Limburg Maastricht
P. van Riel	Noordbrabants Museum Den Bosch
G. Schaafsma	Stedelijk Gymnasium Breda
J. SchatorjÈ	Limburgs Museum Venlo
A. Schenk	Provincie Noord-Brabant
B. Schoonderwoerd	Stadsschouwburg Heerlen
J. Simons	Gronsveld
L. Sijbers	Griendtsveen
B. Smulders	Vaals
M. Snijders	Provincie Limburg
J. Souren	Sterrenwacht Schrieversheide Heerlen
M. Suijlen	Stichting Symbiose, KCL Maastricht
M. van Tienhoven	Ministerie van OCenW Rijswijk
A. Til	Stichting Theater Artemis Den Bosch

I. Timmers	Theaterensemble Het Vervolg, Maastricht
H. Trentelman	Theaterensemble Het Vervolg, Maastricht
H. Turlings	Munttheater Weert
L. Urgel	Symbiose, KCL Maastricht
	Veldeke Limburg
J. van de Ven	Gemeente Den Bosch
J. Venner	Grathem
J. Verbugt	VLCC Helden
J. Verstegen	Provincie Limburg
dhr. de Visser	Provincie Zeeland
F. Viveen	Provincie Gelderland
J. Volleberg	Stichting Symbiose, KCL, Maastricht
dhr. Van Vooren	COS Zeeland Goes
J. de Vuijst	Instituut Leerplanontwikkeling Enschede
J. Wagemans	lid Provinciale Staten Limburg
D. Weers	Maastricht
P. Weinstock	Muziekschool Heerlen
J. Weling	Gemeente Maastricht
G. Wevers	Kruis van Bourgondië Maastricht
J. Willekens	VLBV Panningen
J. Willink	Ministerie van OCenW Rijswijk
J. Wishaupt	Toneelacademie Maastricht
J. Wismans	Stichting Venrayse Kunstkring
D. Zelders	Zeeuws Museum Middelburg
P. Zonderland	redacte "Kunst en Educatie" Utrecht
J. Zwietink	Theater aan het Vrijthof Maastricht

*

Vermelding van naam en eventuele functie of woonplaats zijn voornamelijk gebaseerd op de informatie van de deelnemers zelf, zowel aan de hand van aanmeldingen vooraf als van inschrijvingen op de conferentie zelf. De mogelijkheid bestaat dat personen zijn vermeld die niet hebben deelgenomen, maar ook niet zijn afgemeld.